

УДК 338.432(477):339.3:061.1ЄС

JEL Q12, Q13, Q17

Становлення єдиного нормативного простору аграрного сектору України з внутрішнім ринком ЄС: процеси і проблеми

Шуст О.А. , Варченко О.М. , Крисанов Д.Ф. ,

Драган О.О. , Ткаченко К.В.

Білоцерківський національний аграрний університет

E-mail: Шуст О.А. olena.shust@btsau.edu.ua; Варченко О.М. omvarchenko@ukr.net;

Крисанов Д.Ф. d_krysanov@ukr.net; Драган О.О. draganok@ukr.net; Ткаченко К.В. k-tkachenko@ukr.net

Шуст О.А., Варченко О.М., Крисанов Д.Ф., Драган О.О., Ткаченко К.В. Становлення єдиного нормативного простору аграрного сектору України з внутрішнім ринком ЄС: процеси і проблеми. Економіка та управління АПК. 2023. № 2. С. 6–28.

Shust O., Varchenko O., Krysanov D., Dragan O., Tkachenko K. Formation of a unified regulatory space of the agricultural sector of Ukraine with the EU internal market: processes and problems. AIC Economics and Management. 2023. № 2. PP. 6–28.

Рукопис отримано: 06.09.2023 р.

Прийнято: 13.09.2023 р.

Затверджено до друку: 23.11.2023 р.

doi: 10.33245/2310-9262-2023-185-2-6-28

Стаття присвячена узагальненню здобутків і прорахунків в аспекті формування єдиного нормативного простору вітчизняного аграрного сектору європейського внутрішнього ринку з другої половини 2010-их років, а також оцінювання можливостей щодо досягнення їх повної еквівалентності. Встановлено, що єдиний нормативний простір формується за такими складовими: технічне регулювання, санітарні та фітосанітарні заходи, безпека харчових продуктів та кормів для тварин.

Оцінено внесок складових технічного регулювання у формування вітчизняної регуляторної системи еквівалентної базовій європейській системі технорегулювання. Аргументовано, що за період дослідження значно розширився національний фонд стандартів, причому майже $\frac{3}{4}$ з них - гармонізовані з європейськими та світовими. Зазначено, що не повністю унаслідок російської агресії виконано Програму розвитку еталонної бази, а сертифікація систем безпеки і якості, продукції, процесів та послуг і персоналу проводиться тільки акредитованими органами з оцінювання відповідності (ООВ). Виявлено, що акредитація вітчизняних ООВ здійснюється Національним агентством з акредитації України, яке в частині акредитації взаємодіє лише з підписантами міжнародних договорів з акредитації (EA MLA, ILAC MRA, IAF MLA). Державний ринковий нагляд з квітня 2016 р. проводиться Державною службою з питань безпечності харчових продуктів та захисту споживачів. Спеціальні режими контролю виготовленої продукції базуються на активному впровадженні сертифікованих систем безпечності і якості продуцентами органічної продукції та сільськогосподарської сировини для виробництва продукції дитячого, дієтичного та спеціального харчування, а також просунутих систем менеджменту для виходу з продукцією АПК на зарубіжні ринки.

Встановлено, що Україна забезпечила відповідність європейським вимогам власних санітарних та фітосанітарних заходів (СФЗ) у сфері сільського господарства та заходів щодо безпеки харчових продуктів та кормів для тварин. Про це свідчать наступні показники: експортують продукцію АПК загалом 380 підприємств, з них харчові продукти – 162 суб'єкти господарювання.

Систематизовано виконання зобов'язань, передбачених Угодою про асоціацію між Україною та ЄС, яке включає виконані зобов'язання та проміжні результати і загалом становить 55 %. При цьому проміжні статуси «Раннє» виконання та «Просунуте» враховуються із ваговими коефіцієнтами 0,3 та 0,7, відповідно. Ця оцінка включає наступні складові: «досконале» виконання становить 30,4 %; «просунуте» – 26,2 %; «рання» стадія – 21 %; виконання зобов'язань не розпочиналося – 20,8 %; виконання 1,6 % зобов'язань має критичну невідповідність до відповідних норм права ЄС.

Зроблено висновок, що діяльність щодо гармонізації вітчизняного нормативно-правового регулювання забезпечення якості та безпечності продукції в агропродовольчих ланцюгах до практики Європейського Союзу потребує активізації з метою її завершення, оскільки внаслідок цього буде виникати позитивний вплив на успішне повоєнне відновлення аграрного сектору та країни в цілому.

Ключові слова: аграрний сектор України, внутрішній ринок ЄС, єдиний нормативний простір, санітарні та фітосанітарні заходи, харчова безпека, органи з оцінювання відповідності (ООВ).

Постановка проблеми та аналіз останніх досліджень. Становлення і розвиток єдиного нормативного простору аграрного сектору економіки України і внутрішнього ринку ЄС пов'язують із процесом гармонізації законодавства та стандартів України з діючою системою законодавства в Європейському Союзі з метою сприяння інтеграції українського аграрного ринку в єдиний Європейський ринок. Офіційно цей процес розпочався із підписання та ратифікації Угоди про партнерство та співробітництво між Європейськими Співтовариствами і Україною (УПС) у березні 1998 р. У 2014 р. відбулося підписання Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом, ключовими моментами якої стали запровадження умов, які б сприяли посиленню економічних і торговельних відносин між Україною та країнами ЄС, створенню поглибленої зони вільної торгівлі, поступову адаптацію законодавства України до європейського законодавства із закріпленням курсу на інтеграцію, зокрема в економічній сфері [1, ст. 1, п. 2].

На початку 2016 р. набула чинності Угода про поглиблену та всеохоплюючу зону вільної торгівлі як частина Угоди про асоціацію, що забезпечила зменшення та скасування тарифів щодо товарів, які реалізуються на європейському ринку, і лібералізацію доступу до ринку послуг. Водночас у зв'язку з російською агресією Регламент 2022/870 від 30 травня 2022 ЄС запровадив тимчасові торговельні преференції для України, на деякий час призупинивши застосування митних платежів, вхідних цін на промислові товари, застосування кількісного обмеження щодо ряду продукції, зокрема металургійної. Протягом року безмитний доступ до ринків надали Велика Британія, Канада, Австралія та США (на ринок металів) [2].

Підписання Угоди про партнерство і співробітництво визначило загальну рамку співпраці та партнерства між Україною та ЄС, що відкрило нові економічні можливості для розвитку аграрного сектору й розширення його присутності на зарубіжних ринках шляхом гармонізації національної законодавчо-нормативної бази з європейською у таких напрямках: базова

модель технічного регулювання, що запроваджена й ефективно функціонує в Європейському Союзі; відповідність санітарним та фітосанітарним заходам; формування системи безпечності харчових продуктів і кормів для тварин, що загалом сприяє створенню можливостей з активізації зближення і гармонізації нормативних баз у сферах технічного регулювання, санітарних та фітосанітарних заходів, систем безпечності харчових продуктів і кормів для тварин задля безперешкодного переміщення продукції первинного виробництва та харчової індустрії на ринки договірних сторін. Водночас створення таких можливостей розпочалося лише з кінця 1990-их років шляхом перегляду застарілих (радянських та пострадянських) й розроблення національних стандартів та їх гармонізації з міжнародними: до початку 2001 р. було затверджено 293 стандарти, у 2000-их рр. – 6801 нормативний документ, на кінець червня 2016 р. – 15 133 нормативних документи, з яких 11,3 тис. (74,7 %) гармонізовано з міжнародними та європейськими [3, с. 179, 183]. Незважаючи на це, на нашу думку, існує необхідність поглибленого вивчення цих процесів з метою пошуку шляхів для прискореного їх розвитку в складних умовах воєнного стану.

З метою створення умов для безперешкодного просування продукції АПК на внутрішній ринок ЄС необхідно розробити і впровадити ефективну систему контролю якості і безпечності харчових продуктів. Серед поширених концепцій систем контролю якості та безпечності слід виокремити такі: НАССР – аналіз ризику за критичними контрольними точками, Hurble Technology – бар'єрна технологія, Predictive Microbiology – прогнозуюча мікробіологія, «Аналіз небезпечних чинників та критичні точки контролю» («Hazard Analysis and Critical Control Points» – НАССР) [4, с. 2].

Останнім часом Британським департаментом навколишнього середовища, продовольства та сільського господарства (DEFRA) та Британським агентством з харчових стандартів (FSA) за сприяння Британського інституту стандартизації (BSI) було розроблено PAS 96, як настанови із застосування принципів

ТАССР (захисту від шахрайства) та ВАССР (навмисної шкоди) попередження навмисної шкоди та псування харчових продуктів, що включає: вимагання, навмисне забруднення (біотероризм), кіберзлочинність, шпигунство, економічно мотивоване шахрайство, фальсифікацію [5, с. 98].

Останнім часом зростає кількість країн, законодавство яких вимагає впровадження на підприємствах-виробниках систем управління безпекою харчових продуктів, що базуються на концепції НАССР, для забезпечення безпеки харчових продуктів і кормів для тварин на всіх етапах харчового ланцюга «з поля – до столу». У багатьох країнах світу ведуться власні інтенсивні розробки нових концепцій ефективного управління безпекою, які включають застосування процесного і ризик-орієнтованого підходу та дотримання принципів НАССР, ВАССР і ТАССР, як взаємопов'язаних елементів системи управління безпекою харчових продуктів.

У країнах-членах ЄС концепція НАССР почала впроваджуватися з 1990 р., в Україні – з 2002 р., а офіційне визнання отримала у 2003 р. з введенням у дію національного стандарту України ДСТУ 4161-2003 «Системи управління безпекою харчових продуктів. Вимоги». Основні вимоги цього стандарту призначені як для впровадження систем управління безпекою харчових продуктів, включаючи первинну сировину, так і для сертифікації цих систем. Але ключовою основою для формування і впровадження систем безпеки харчових продуктів з дотриманням принципів НАССР виступає створення єдиної нормативної бази в усіх її складових, а саме: стандартів, технічних регламентів, кодексів усталеної практики, виміральної бази й порівнювальних процедур та ін. У широкому розумінні йдеться, з однієї сторони, про інституціональне забезпечення технічного регулювання, що передбачає створення відповідних інститутів: як у формі законодавчо-нормативної бази, так і безпосередньо у формі підприємств, організацій та установ, які будуть виконувати закріплені за ними функції, а також забезпечення їх необхідним набором інституцій: норм, правил, методик, застережень, усталених форм відносин між суб'єктами ринку, об'єктами ринкової інфраструктури, органами державного ринкового нагляду тощо [3, с. 88]. А з іншої сторони, необхідно проводити розбудову інфраструктури якості, ключовими компонентами якої були і є метрологія, стандартизація та процедури оцінки відповідності. Водночас оцінка відповідності взаємодіє з іншими галузями (напрямами використання

процедур), зокрема: системами менеджменту, акредитацією, еквівалентністю систем акредитації випробувальних і калібрувальних лабораторій, а також з органами із сертифікації продукції та послуг, систем управління якістю та управлінням довкіллям, персоналом та органами контролю між різними країнами чи галузевими асоціаціями, метрологією, стандартизацією, статистикою та ін.

В Україні питаннями стандартизації, технічного регулювання, формування єдиного нормативного простору, зближення та інтеграції національної і європейської нормативних баз займалися такі вчені як Р. Буряк, Л. Віткін, Ф. Грищенко, Д. Крисанов, А. Прядко, Ж. Сіднева, Ю. Слива [3-9] та ін. У другій половині 2000 - першій половині 2010 рр. була запроваджена низка програм-передумов і підготовлено ряд методичних рекомендацій [10-16], поетапне впровадження у подальшому та дотримання яких мають забезпечити реальне просування по шляху зближення українського нормативного простору з європейським та практичного застосування принципів НАССР. Одним із наслідків позитивних змін буде розширення експорту продукції АПК у країни ЄС та світу.

Метою дослідження є оцінка процесу гармонізації національної нормативної бази з європейською щодо діючих стандартів, технічних регламентів у аграрному секторі економіки, ідентифікація проблем і перешкод, що виникають на певному етапі розвитку, а також обґрунтування заходів щодо їх подолання.

Матеріал і методи дослідження. Теоретичною основою дослідження стали наукові праці вітчизняних дослідників в області формування нормативно-правового регулювання забезпечення якості та безпеки продукції в агропродовольчих ланцюгах, діючі вимоги щодо стандартизації, технічного регулювання в європейській практиці, а також розробки комплексу заходів та практичних дій щодо зближення та інтеграції національної і європейської нормативних баз.

Під час проведення дослідження використували низку загальних та спеціальних методів, що дало змогу одержати науково обґрунтовані результати. Зокрема, були задіяні такі загальнонаукові методи, як діалектичного і системного аналізу, теоретичного узагальнення, а також спеціальні: аналізу і синтезу – для вивчення, узагальнення та систематизації віддалених позитивних змін та безпосередніх негативних наслідків, пов'язаних із розробкою нормативно-правових документів у вітчизняних умовах, які відповідають європейським стандартам та вимогам, ідентифікації проблем, які існували у вітчизняному середовищі розробки новітнього

нормативно-правового регулювання та виникли унаслідок агресії РФ; економіко-статистичний (порівняння, індексний, табличний) – для опрацювання масиву статистичних даних, їх візуалізації та описання досліджуваних явищ і процесів; теоретичного узагальнення – для систематизації результатів проведених досліджень та підготовки обґрунтованих висновків.

Результати досліджень. Вважаємо, що з метою аналізу та оцінювання результатів щодо зближення та інтеграції національної нормативної бази з європейською доцільно взяти за точку відліку середину 2010-их років. Це можна пояснити наступним чином: з одного боку, є підстави розглядати попередній період як підготовчий етап (скасування застарілої нормативної бази, підготовка програм стандартизації і сертифікації, розроблення національних стандартів, гармонізованих з європейськими і міжнародними), а з другого, наступний період – як основний щодо розвитку системи технічного регулювання [17] та комплексного вирішення проблем гармонізації нормативних баз (національної з ЄС). У лютому 2016 р. було прийнято Всеохоплюючу стратегію імплементації Глави IV (Санітарні та фітосанітарні заходи) Розділу IV «Торгівля і питання пов'язані з торгівлею» УА Україна - ЄС [18], яка включала три розділи, а загальна кількість заходів становить 270. 2016-2020 рр. визначено як строки впровадження нормативних вимог ЄС у вітчизняну практику. Зазначимо, що основними об'єктами внесення змін є закони України, технічні регламенти, гармонізовані стандарти (яким надані функції технічних регламентів), інструкції та рекомендації [3, с. 78].

У найбільш загальному вигляді сутність інтеграції аграрного сектору України до внутрішнього ринку ЄС полягає в наступному: продукція АПК буде безперешкодно просуватись на європейські продовольчі ринки, тому що вона стоїть в одному ряду з продукцією місцевих агровиробників як результат еквівалентності з системами технічного регулювання (національного з європейським), наближення впроваджуваних в Україні санітарних та фітосанітарних заходів до європейських вимог, рівнозначності (ідентичності) національної з європейською систем безпеки харчових продуктів та кормів для тварин. У цьому зв'язку однією із найважливіших складових національної законодавчої бази виступає система технічного регулювання, до якої входять такі складові: стандартизація, метрологія, сертифікація, оцінювання відповідності, акредитація органів з оцінювання відповідності, державний ринковий нагляд, спеціальні режими контролю виготовленої продукції. Систематизуємо позитивні моменти та

перешкоди, які супроводжували модернізацію зазначених вище складових.

Стратегією розвитку системи технічного регулювання на період до 2020 р. (Розпорядження Уряду від 19.08.2105 № 844-р) передбачено розроблення та прийняття національних стандартів, що є ідентичними з європейськими стандартами, та добровільне застосування яких може сприйматися як доказ відповідності продукції вимогам переглянутих і нових технічних регламентів, а також національних стандартів, які відповідають європейським стандартам, посилення на які містяться в технічних регламентах. Результат: 5 тис. стандартів за 2015-2020 рр. Зробити висновок про те, наскільки було виконане це завдання, та які результати реалізації програм стандартизації у досліджуваному періоді, дозволить наступна інформація.

Так, упродовж 2021-2022 рр., Національний орган стандартизації України (НОС) продовжував гармонізацію національної нормативної бази з міжнародними та європейськими стандартами. Наразі фонд стандартів налічує 25757 документів, з яких 9960 (39 %) – європейські стандарти, 8713 (34 %) – міжнародні, тобто загальний рівень гармонізації підвищився і склав 72,5 %. Отже, за період із червня 2016 р. по кінець 2022 р. національна нормативна база збільшилася на $10624 = (25757 - 15133)$ стандарти, тобто, в середньому за рік на 1635 од.

У сфері стандартизації активізувався процес гармонізації вітчизняних стандартів з європейськими і міжнародними, зокрема здійснювалося оновлення переліків стандартів для цілей технічних регламентів. Згідно з європейськими аналогами та існуючою практикою, було оновлено частину технічних регламентів і створено відповідні експертні групи з числа призначених органів оцінювань відповідності для окремих технічних регламентів.

Програмою стандартизації у 2021 р. було передбачено 2487 тем з розроблення національних стандартів, з яких 2012 – міжнародних та європейських. На 2022 р. програмою стандартизації передбачено 2715 завдань щодо розробки проєктів національних стандартів, у т. ч. – 1767 стандартів, гармонізованих з міжнародними та європейськими. Для порівняння: у 2020 р. було прийнято лише 664 стандарти, з яких 484 – гармонізовані з міжнародними та європейськими при плані 1000 стандартів [19, с.36]. Тобто, у 2021-2022 рр. спостерігається тенденція певного збільшення темпів гармонізації нормативної бази з міжнародними та європейськими стандартами.

У сфері метрології продовжувалося виконання Програми розвитку еталонної бази

(83 національні еталони) та до 313 збільшилася кількість смс-рядків у базі даних МБМВ (Міжнародне бюро мір та ваг). Не вдалося оптимізувати мережу українських наукових метрологічних центрів, згідно з рекомендаціями документу D1 Міжнародної організації законодавчої метрології. До того ж, частина органів вітчизняної системи технічного регулювання, які знаходилися у зоні бойових дій, постраждали від російської агресії: пошкоджено приміщення, виведено з ладу частину випробувального і метрологічного обладнання, втрачено частину персоналу. Тому для відновлення довоєнного потенціалу у галузі технічного регулювання та подальшого розвитку української інфраструктури якості потребуватиметься європейська технічна допомога у вигляді нових проєктів.

Для підвищення ефективності і прозорості вітчизняної інфраструктури якості Урядом України прийнято Розпорядження № 1145 від 22.09.2021 про затвердження плану заходів щодо розвитку системи технічного регулювання на період до 2025 року [20], яким, зокрема, передбачено:

- розроблення та прийняття національних стандартів на основі міжнародних і європейських стандартів, застосування яких сприятиме реалізації пріоритетних завдань Уряду та принципів державної політики у сфері стандартизації. Період виконання: протягом 2021-2025 рр. Результат: приймати щороку не менш, ніж 2000 національних стандартів на основі міжнародних і європейських стандартів;

- забезпечення та активізація участі України в діяльності міжнародних та регіональних організацій із стандартизації: Міжнародної організації стандартизації (ISO), Міжнародної електротехнічної комісії (IEC) Європейського комітету із стандартизації (CEN), Європейського комітету із стандартизації в електротехніці (CENELEC), Європейського інституту стандартизації в галузі телекомунікацій (ETSI), Міждержавної ради зі стандартизації, метрології і сертифікації (МДР). Період виконання: протягом 2021-2025 рр. Результат: фінансування заходів за кошти державного бюджету, кошти суб'єктів господарювання та інші, не заборонені законодавством джерела;

- забезпечення підписання угод про визнання між Національним агентством з акредитації України (НААУ), Європейською кооперацією з акредитації (EA) та Міжнародною асоціацією з акредитації лабораторій (ILAC) і Міжнародним форумом з акредитації (IAF) в усіх сферах акредитації, у яких Національне агентство з акредитації України здійснює акредитацію. Період виконання: протягом 2021-2025 рр. Результат: підписано угоди;

- забезпечення підтримання НААУ статусу підписанта угод про визнання між НААУ та Європейською кооперацією з акредитації (EA), Міжнародною асоціацією з акредитації лабораторій (ILAC) і Міжнародним форумом з акредитації (IAF). Період виконання: протягом 2021-2025 рр. Результат: підписано угоди та ін.

Щодо оцінювання відповідності, то спочатку необхідно розкрити сутність органу з оцінювання відповідності (ООВ). Зазначимо, що ООВ – це орган підприємства, установи, організації чи їх структурний підрозділ, що здійснює діяльність з оцінювання відповідності, включаючи калібрування, випробування, сертифікацію та інспектування. Оцінювання відповідності – процес доведення того, що задані вимоги щодо продукції, процесу, послуги, системи, особи чи органу, були виконані. Вона проводиться акредитованими ООВ, а їх акредитацію виконує Національне агентство з акредитації України (НААУ). Акредитація – це процедура, у ході якої національний орган з акредитації засвідчує компетентність юридичної особи чи відповідного органу з оцінки відповідності (ООВ) виконувати певні види робіт (випробування, калібрування, сертифікацію, контроль).

Оцінювання відповідності через призму єдиного нормативного простору означає, що сільськогосподарська продукція, яка вирощена в Україні, а також вироблена в межах країни харчова продукція, яка відповідає вимогам національних стандартів, що гармонізовані з європейськими і міжнародними, за своїми характеристиками буде аналогічною до подібних видів продукції, виробленої у європейських країнах. Ця подібність забезпечується тим, що вітчизняні ООВ проходять акредитацію в НААУ, яке еквівалентне у своїй діяльності міжнародним та регіональним організаціям з акредитації, тобто акредитація визнається підписантами міжнародних договорів з акредитації. Отже, акредитація, що надається НААУ у вищевказаних сферах, є еквівалентною тій, що надається національними органами з акредитації – підписантами ILAC, MRA та IAF MLA у більш, ніж 80 країнах світу [21]. Результати акредитації національних ООВ, наведені в табл. 1.

Наведені дані таблиці 1 свідчать, що частка акредитованих ООВ становить понад 56 % і ще існує досить великий прошарок вітчизняних органів, які повинні набути статусу акредитованих та еквівалентних акредитації, що надається підписантами міжнародних договорів з акредитації.

Таблиця 1 – Реєстр акредитованих органів з оцінювання відповідності (ООВ)*, за станом на 09.06.2023

Назва	Кількість діючих атестатів про акредитацію	Кількість недіючих атестатів про акредитацію	Загальна кількість
Випробувальні лабораторії (ДСТУ EN ISO/IEC 17025)	728	622	1350
Калібрувальні лабораторії (ДСТУ EN ISO/IEC 17025)	39	8	47
Медичні лабораторії (ДСТУ EN ISO 15189)	31	6	37
Провайдери програм перевірки кваліфікації (ДСТУ EN ISO/IEC 17043)	5	0	5
Органи з сертифікації продукції, процесів та послуг (ДСТУ EN ISO/IEC 17065)	120	73	193
Органи з сертифікації персоналу (ДСТУ EN ISO/IEC 17024)	15	4	19
Органи з інспектування (ДСТУ EN ISO/IEC 17020)	103	106	209
Органи з сертифікації систем менеджменту (ДСТУ EN ISO/IEC 17021-1)	64	29	93
Органи з верифікації (ДСТУ ISO 14065:2015)	5	0	5
Усього	1110 (56,7%)	848 (43,3%)	1958 (100%)

*Джерело: реєстр акредитованих ООВ. URL: <https://naau.org.ua/3-reiestr-akreditovanih-ooov>.

Поняття державний ринковий нагляд було закріплено в Законі України «Про державний ринковий нагляд і контроль нехарчової продукції» (від 02.12.2010 № 2735-VI). Згідно із ним, «державний ринковий нагляд (далі – ринковий нагляд) - це діяльність органів ринкового нагляду з метою забезпечення відповідності продукції встановленим вимогам, а також забезпечення відсутності загроз суспільним інтересам», включаючи «неналежне застосування знака відповідності технічним регламентам – порушення правил застосування і нанесення знака відповідності технічним регламентам, встановлених законодавством». Але, оскільки вищезазначений законодавчий акт стосувався нехарчової продукції, то було підготовлено нову редакцію проекту Закону України № 0906 «Про державний контроль, що здійснюється з метою перевірки відповідності законодавству про безпечність та якість харчових продуктів і кормів, здоров'я та благополуччя тварин». Враховуючи, що у липні 2014 р. цей законопроект не пройшов першого обговорення, його було відправлено на доопрацювання. Зазначимо, що прийнятий проект цього закону був лише 18.05.2017 [22].

Проблеми формування ринкового нагляду за європейським зразком вирішувалися шляхом становлення нової структури – Державної служби з питань безпечності харчових продуктів та захисту споживачів (Держпродспожив-

служба, ДПСС). Вона була утворена згідно з постановою Кабінету Міністрів України «Про оптимізацію системи центральних органів виконавчої влади» від 10.09.2014 № 442. Фактично, з квітня 2011 р. по вересень 2014 р. (тобто, до моменту завершення реорганізації та започаткування роботи нової Служби – з квітня 2016 р.) система ринкового нагляду за безпекою харчових продуктів на державному рівні була представлена чотирма галузевими Державними службами України (ветеринарною і фітосанітарною, технічного регулювання, санітарно-епідеміологічною та з карантину рослин) і трьома галузевими Державними інспекціями України (з питань захисту прав споживачів, сільського господарства та екологічною). Держпродспоживслужба офіційно розпочала роботу і приступила до виконання функцій згідно з розпорядженням КМУ «Питання Державної служби з питань безпечності харчових продуктів та захисту споживачів» від 06.04.2016 № 260-р. У результаті вдалося запровадити сучасну європейську модель контролю безпеки і якості сільськогосподарської та харчової продукції, що забезпечило конкурентоспроможність вітчизняних продовольчих продуктів на європейському та світовому ринках, підвищення ділової репутації і технічної спроможності її виробників. Динаміку масштабів та результативність діяльності низових органів Держпродспоживслужби України наведено в табл. 2.

Таблиця 2 – Динаміка об'єктів реєстрації, заходів державного нагляду і здійснення контролю ДПСС України у сфері безпечності харчових продуктів та ветеринарної медицини*

Напрями і сфери впливу	Один. вимір.	2017	2018	2019	2020	2020 до 2017=%
1	2	3	4	5	6	7
1. Державна реєстрація потужностей операторів ринку (ОР)						
- внесено за рік	один.	н/д	50980	51206	н/д	100,4**
- виключено з реєстру	-/-	н/д	8564	13166	н/д	153,7**
- зареєстровано на кінець року	-/-	211000	238731	288337	н/д	136,7
2. Видача експлуатаційних дозволів на потужності, діяльність яких пов'язана із:						
- харчовими продуктами	один.	760	640	1926	н/д	у 2,5 р.б.
- неїстівними продуктами	-/-	н/д	417	618	н/д	148,2**
3. Заходи державного нагляду до порушників законодавства у сфері безпечності та окремих показників якості харчових продуктів та у сфері ветеринарної медицини						
Здійснено заходів, усього	один.	н/д	27577	48033	24200	87,7**
- піддано штрафу суб'єктів господарювання	-/-	612	1342	752	2457	у 4,0 р.б.
- сума штрафу	тис.грн	60,7	7300,5	15964	13780	у 227 р.б.
- видано приписів щодо усунення порушень	один.	н/д	3505	19597	947	у 3,7 р. м.**
- прийнято рішень про тимчасове припинення виробництва	-/-	н/д	214	376	738	у 3,4 р.б.**
- прийнято рішень про відкликання харчових продуктів	-/-	н/д	н/д	203	н/д	X
4. Здійснення державного ветеринарно-санітарного контролю та державного контролю за безпечністю харчових продуктів						
- ветеринарно-санітарна експертиза продукції тваринного і рослинного походження	млн. партій	н/д	17,5	17,6	н/д	100,5**
- не допущено до реалізації небезпечних та недоброякісних продуктів	тонн	н/д	413,4	411,3	н/д	99,5**
- проведено ветеринарно-санітарних експертиз на бойнях	млн. експертиз	498,7	564,2	615,9	н/д	123,5
- не допущено до реалізації небезпечного м'яса й субпродуктів	тонн	30718	30986,9	8856,3	н/д	28,8
5. Здійснення державного нагляду (контролю): реалізація заходів адміністративного впливу за результатами комісійних перевірок						
- накладено штрафів	один.	н/д	22	1470	н/д	у 67 р.б.**
- видано приписів/розпоряджень	-/-	н/д	3381	2779	н/д	82,2**
- передано справ до правоохоронних органів	-/-	н/д	37	103	н/д	27,8**
- припинено діяльність	-/-	н/д	1	0	н/д	0
- ініційовано проведення засідань комісій з ТЕБ та НС	-/-	н/д	689	15471	н/д	у 22 р.б.**
- надано пропозицій місцевим органам влади та місцевого самоврядування	-/-	н/д	11867	39603	н/д	у 3,3** р.б.
- здійснено заходів, у т. ч. обстежень за ініціативою органів виконавчої влади та місцевого самоврядування, правоохоронних органів	-/-	н/д	10105	22486	н/д	у 2,2** р.б.
6. Ринковий нагляд та контроль законодавства про рекламу						
- перевірка характеристик продукції	один.	7969	2646	2226	1696	21,3
- реалізація обмежувальних заходів щодо продукції, яка не відповідає встановленим вимогам	-/-	н/д	5882	5665	4985	84,8**

Продовження табл. 2

1	2	3	4	5	6	7
7. Розроблення євроінтеграційних нормативно-правових актів (НПА), диверсифікація ринків збуту та збільшення чисельності експортерів-підприємств АПК						
- усього розроблено НПА	один.	39	54	н/д	н/д	138,5**
- узгоджено форм міжнародних сертифікатів (експорт+імпорт)	-/-	39	20	28	н/д	71,8
- перемовини (аудит, оцінка систем) щодо експорту продукції тваринного походження	країн	24	65	70	н/д	у 2,9 р.б.**
- відкрито нових ринків	один.	н/д	85	98	н/д	115,2**
- експортують товари до ЄС	компаній	14136	14715	14545	н/д	102,9
- у т.ч. експортують товари АПК		277	331	333	380	137,2
- з них харчові продукти до ЄС		97	131	153	162	167,0
- частка експортерів товарів АПК	%	1,96	2,25	2,29	н/д	+0,33

Джерело: складено і розраховано за: результатами діяльності за 2017 рік. URL: <http://www.consumer.gov.ua/Pictures/Files/Editor/document/звіти%20ДПСС/Звіт%20Лапи%202020.02.2018%20презентація.pdf>; Результати діяльності у 2018 році. URL: <http://www.consumer.gov.ua/Pictures/Files/Editor/document/звіти%20ДПСС/Публічний%20звіт%20Голови%20ДПСС%20за%202018.pdf>;

Публічний звіт т.в.о. Голови Державної служби України з питань безпечності харчових продуктів та захисту споживачів про результати діяльності Держпродспоживслужби у 2019 році. URL: [Zvit_Pro_Robotu_Derzhprodspozhivsluzhbi/170/](https://zvitipro_robotu_derzhprodspozhivsluzhbi/170/); Звіт про стан виконання Плану роботи Державної служби України з питань безпечності харчових продуктів та захисту споживачів на 2020 рік за 2020 рік. URL: <https://dpss.gov.ua/diyalnist/zvitiprorobotuderzhprodspozhivsluzhbi>. Після 2020 р. річні звіти не оприлюднювалися.

Пояснення: у зв'язку із удосконаленням форми звітності Держпродспоживслужби за 2020 рік та уточненням основних напрямів діяльності частина даних відсутня, порівняно з попередніми роками.

**Розраховано за статистичними даними лише за два поточні (в основному 2019:2018) роки.

Аналіз наведених даних у таблиці 2, дозволяє зробити низку важливих висновків, а саме: офіційно Держпродспоживслужба розпочала діяльність з квітня 2016 р., а тому першим календарним роком став наступний, тобто 2017 р., який прийнято за первинну базу, і щодо якого можна проводити порівняння за наступні роки; період становлення ДПСС продовжувався майже два роки, упродовж яких формувалася структура статистичної звітності Служби. У зв'язку з цим має місце певна неспівставність і нестача відповідної інформації за перший і наступні роки. Це також свідчить про поступове освоєння персоналом ДПСС покладених функцій і закріплених повноважень, щодо реального сектора економіки – підприємств харчової індустрії та господарств первинного виробництва; значно зросла реєстрація потужностей ОР (на третину) та видача експлуатаційних дозволів на потужності (у 2,5 рази), що зв'язані із харчовими продуктами, а також чисельність суб'єктів господарювання, які отримали дозвіл на експорт продукції (харчової і нехарчової) на ринки ЄС; активізувалася робота і підвищувалася результативність у сфері державного ринкового нагляду за безпечністю та якістю харчових продуктів, про що свідчить, з одного боку, зменшення кіль-

кості вилучених з реалізації продуктів, а з іншого, збільшення числа перевірок; помітно зросла (більш, ніж на третину) кількість підприємств, які експортують на зовнішні ринки товари, вирощені і вироблені з використанням потенціалу АПК, та на 2/3 - чисельність виробників, які експортують харчові продукти до ЄС, та ін.

Активізація діяльності Держпродспоживслужби, на нашу думку, стала одним із інструментів нарощування експорту харчової і сільськогосподарської продукції АПК на зовнішні ринки (табл. 3), внаслідок чого запровадження в Україні моделі ринкового нагляду європейського типу дозволило суттєво посилити контроль за безпечністю продовольства, змінити процедуру і спростити передачу вітчизняної продукції АПК зарубіжним контрагентам та її реалізацію на ринках ЄС й інших регіонів світу.

Наведені в таблиці 3 статистичні дані свідчать, що за шість років експорт продукції АПК збільшився в 1,9 рази, у т. ч. зернові культур, жирів та олій тваринного або рослинного походження, м'яса та істівних продуктів – більш, ніж удвічі. Це відчутний прогрес і його випередити у найближчі роки не вдасться, враховуючи тривалу російсько-українську війну та її обтяжливі наслідки.

Таблиця 3. – Динаміка експорту основних товарних груп продукції АПК України*, тис. дол. США

Товарні групи	2015 р. – криза	2016 р. – підйом	2017 р. – підйом	2018 р. – підйом	2019 р. – локальний пік	2020 р. – стагнація	2021 р. глобальний пік	2021 р. до 2015 р. = раз
Експорт продукції АПК (ЕП)	14563144,5	15281802,6	17756854,1	18608810,5	22146005,8	22179352,6	27708932,3	1,902 1,0
- в % до попереднього року	87,4	104,9	116,2	104,8	119,0	100,1	124,9	-
з нього:								
02 м'ясо та істівні субпродукти	377668,3	387791,9	531240,1	645982,3	711918,9	652106,9	845553,4	2,239 1,177
- в % до попереднього року	98,9	102,7	137,0	121,6	110,2	91,6	129,7	-
10 зернові культури	6057490,0	6073915,3	6501134,3	7240558,1	9633593,1	9410668,9	12343845,1	2,038 1,071
- в % до попереднього року	95,1	100,3	107,0	111,4	133,0	97,7	131,2	-
12 насіння і плоди олійних рослин	1475455,6	1534995,1	2060121,4	1954149,8	2563286,6	1842430,9	2435156,5	1,651 0,868
- в % до попереднього року	87,4	104,0	134,2	94,9	131,2	71,9	132,2	-
III.15 Жири та олії тваринного або рослинного походження	3299799,1	3962975,8	4605666,2	4496511,0	4732755,6	5746921,7	7037234,2	2,132 1,121
- в % до попереднього року	86,3	120,1	116,2	97,6	105,2	121,4	122,4	-
IV Готові харчові продукти	2468418,0	2450096,2	2826723,0	3018600,8	3221106,5	3361028,2	3788474,9	1,535 0,807
- в % до попереднього року	79,7	99,3	115,4	106,8	106,7	104,3	112,7	-

*Складено і розраховано: за Товарною структурою зовнішньої торгівлі у 2015-2021 рр.
URL: https://ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2021/zd/tztt/tztt_u/arh_tztt2021_u.htm.

Щодо спеціальних режимів контролю виготовленої продукції, то йдеться, з одного боку, про впровадження виробниками аграрної продукції сертифікованих систем менеджменту безпечності і якості, вирощують органічну продукцію та сільськогосподарську сировину для виробництва продукції дитячого, дієтичного та спеціального харчування, а з другого, про впровадження просунутих (більш вимогливих) систем менеджменту, що дозволяють виходити з вітчизняною продукцією на зарубіжні ринки.

Щодо виробництва та обігу органічної продукції та сировини, то необхідно привернути увагу до формування сучасної законодавчої і нормативної баз. Практично всі нормативні акти, які були прийняті у 2010-их рр. щодо цієї сфери, втратили чинність, і замість них були прийняті нові, які повністю відповідали сучасним вимогам, зокрема:

- закон щодо органічної сільськогосподарської продукції та сировини від 03.09.2013 № 425-VII втратив чинність, замість нього був введений в дію Закон України «Про основні принципи та вимоги до органічного виробництва, обігу та маркування органічної продукції» від 10.07.2018 № 2496-VIII [23]. Цим Законом встановлена прозора система реєстрації органів сертифікації, операторів ринку та органічного насіння, визначено механізм державного контролю за їх діяльністю та відповідальність за порушення законодавства у цій сфері, регламентовані процедури сертифікації органічного виробництва й обігу органічної продукції, встановлені вимоги до органів сертифікації та визначені їхні функції;

- втратили чинність постанови Кабінету Міністрів України №, № 980, 982 за 2015 р. та №, № 208, 241, 587 за 2016 р. щодо затвердження Детальних правил виробництва органічних морських водоростей, (сировини) аквакультури, (сировини) бджільництва, (сировини) тваринного походження, (сировини) рослинного походження та затверджено постанову КМУ «Порядок (детальні правила) органічного виробництва та обігу органічної продукції» від 23.10.2019 № 970 [24]. Цей Порядок визначає детальні правила органічного виробництва та обігу органічної продукції таких галузей органічного виробництва як: органічне рослинництво; органічне тваринництво; органічна аквакультура; виробництво органічних морських водоростей; виробництво органічних харчових продуктів (зокрема, органічне виноробство); виробництво органічних кормів; заготівля органічних об'єктів рослинного світу. У цьому Порядку детально розкрито Загальний

та Галузевий описи за галузями органічного виробництва (діяльність оператора, потужності, асортимент органічної продукції, технологічні процеси, транспортування продукції, копії сертифікатів, що засвідчують органічне виробництво та ін.). Детально вписані правила органічного рослинництва і органічного тваринництва, органічного грибовництва, органічної аквакультури, органічних морських водоростей, органічних харчових продуктів, органічних кормів, заготівлі органічних об'єктів рослинного світу, особливості ведення паралельного та одночасного виробництва, особливості зберігання та перевезення органічної продукції, а також особливості маркування окремих видів органічної продукції та застосування винятків з цього Порядку. Зазначений Порядок налічує 276 пунктів і це свідчить про його ґрунтовність, деталізованість та багатогранність.

Поряд з цим затверджено Порядок сертифікації органічного виробництва [25] та Порядок ведення Реєстрів [26], а також державний логотип для органічної продукції [27]. Водночас перший український сертифікаційний орган, що здійснює інспекцію та сертифікацію органічного виробництва, ТОВ «Органік стандарт» [28] був створений у рамках українсько-швейцарського проєкту «Органічна сертифікація та розвиток органічного ринку в Україні» в 2007 р. Серед 20 органів сертифікації органічних виробництв, визнаних Європейською Комісією для надання послуг контролю за органічним виробництвом та обігом органічної продукції в Україні та мають право видавати сертифікати інспекції на експорт, вітчизняна організація ТОВ «Органік Стандарт» [29] одержала акредитацію Міжнародної служби органічної акредитації (IOAS), згідно зі стандартом ISO Guide 17065, й наразі уповноважена ЄС проводити сертифікацію в органічній сфері за всіма сферами сертифікації [30, с. 17].

За станом на 2021 р., загальна площа сільськогосподарських земель з органічним статусом та статусом перехідного періоду складає 462 тис. га (1,1 % від загальної площі земель сільськогосподарського призначення України). При цьому нараховується 549 операторів органічного ринку, з них 419 – сільськогосподарські виробники, 130 – переробники. Протягом останніх років Україна впевнено входила до числа найбільших постачальників органічної продукції до ЄС, а за результатами 2020 р. посіла 4 місце у світі зі 123 країн за обсягами експорту органічної продукції до ЄС, експортувавши до країн Співдружності понад

217 тис. тонн органічної продукції, що становило 73 % від усього українського органічного експорту [31, с. 8-9]. Отже, вітчизняна нормативна база щодо органічного виробництва та/або обігу органічної продукції повністю відповідає нормативній базі ЄС у цій сфері і тому логічним є висновок про їх єдність, а сертифікати на органічну продукцію, видані українським ТОВ «Органік Стандарт», мають повне право продаватися на європейському ринку. Зокрема, упродовж 2021 р. понад 75 % органічних операторів з України (понад 2700 експортних відправок) забезпечили експорт вироблених товарів, що супроводжувалися сертифікатами ТОВ «Органік Стандарт» [30, с. 17]. Водночас законодавство ЄС у сфері органічного виробництва зазнало оновлень: прийнято та з 2022 р. введено в дію Регламент Європейського Парламенту і Ради (ЄС) № 2018/848 про органічне виробництво й маркування органічних продуктів, який містить посилання на понад 20 делегованих актів. Це, своєю чергою, зумовлює подальше вдосконалення вітчизняного нормативного регулювання органічного виробництва, обігу та маркування органічної продукції внаслідок прийняття відповідних поправок до діючого законодавства у поточному 2023 році [32].

Щодо впровадження просунутих систем менеджменту, до них відносять системи НАССР, стандарти ISO 22000:2018, IFS Food (версія 7) та FSSC 22000 (перехід до версії 6), що використовуються для гарантування безпечності харчових продуктів на підприємствах харчової індустрії, а також GlobalG.A.P. і FAMI-QS – для гарантування безпечності сільськогосподарської продукції, призначеної для переробки підприємствами харчової індустрії та виробництва кормів. Для впровадження зазначених систем і стандартів безпечності продовольства та сировини підготовлена відповідна законодавча база, зокрема базовий Закон України «Про основні принципи та вимоги до безпечності та якості харчових продуктів» (у редакції від 22.07.2014 №1602-VII) [33], Закон України «Про державний контроль за дотриманням законодавства про харчові продукти, корми, побічні продукти тваринного походження, здоров'я та благополуччя тварин» (від 18.05.2017 № 2042-VIII) [34] та Закон України «Про матеріали і предмети, призначені для контакту з харчовими продуктами» (від 03.11.2022 № 2718-IX) [35].

Відомо, що на початку 2018 р. 426 українських підприємств впровадили систему НАССР, а ще 143 – перебували на стадії розробки та впровадження. Отже, українські оператори

ринку, згідно із законодавством, повинні впровадити систему НАССР поступово і прогрес є відчутним. Водночас було підтверджено, що потужності малих виробників, які постачають продукцію кінцевому споживачу з кількістю робочого персоналу до 10 осіб та з площею до 400 кв. м, або ті потужності, які не постачають продукцію з чисельністю персоналу до 5 осіб, мали перехідний період для розробки та впровадження системи НАССР ще на рік – з 20 вересня 2019 р. [36]. До таких потужностей в цьому контексті, насамперед, належать заклади громадського харчування.

Після цього в основному мало б завершитися впровадження в Україні європейської моделі системи гарантування безпеки і якості продуктів харчування, що базується на процедурах НАССР. Також ухвалено Закон України «Про безпечність та гігієну кормів» від 21.12.2017 № 2264-УІІ [37], згідно з яким вимоги з впровадження системи НАССР поширюються на операторів ринку кормів, що здійснюють виробництво, обіг та використання кормів, який вступає в дію з січня 2020 р. Отже, у 2021 р. повинно було б загалом бути завершено впровадження системи НАССР на підприємствах харчової індустрії, а також поступово б продовжувалося впровадження GlobalG.A.P. у господарствах, які вирощують сільськогосподарську продукцію, призначену для переробки підприємствами харчової індустрії. Контроль за впровадженням системи НАССР було покладено на Держпродспоживслужбу України.

Водночас на перспективу ці процеси повинні продовжуватися, безперечно на вибір виробника: впровадження стандартів із підвищеними вимогами до продукції, тобто сертифікація харчових виробництв на відповідність вимогам нормативних документів ISO 22000, IFS Food 7, FSSC 22000, а в аграрному сегменті – на відповідність GlobalG.A.P. і FAMI-QS. Однак, неоголошена російсько-українська війна внесла корективи, оскільки з початком активних дій значна частина підприємств припинили вносити зміни у виробничу діяльність.

Так, унаслідок збройної агресії РФ зазнали збитків 2653 суб'єктів господарювання аграрного сектору: площі ріллі зменшилися на 1,9 млн га, багаторічних насаджень – на 9 тис. га, до 1 млн га території потребує обстеження на наявність вибухонебезпечних предметів [38]. У таких умовах основні зусилля спрямовуються на максимальне використання промислових потужностей та можливостей аграрного ресурсного потенціалу з тим, щоб зменшити втрати від війни та не допустити

руйнацію діючої системи безпечності продукції. Зокрема, у сфері державного ринкового нагляду прийнята Постанова Уряду від 13.03.2022 № 303 «Про припинення заходів державного нагляду (контролю) і державного ринкового нагляду в умовах воєнного стану» [39], якою, між іншим, передбачена можливість проведення лише позапланових заходів нагляду за умови наявності загрози, що має значний негативний вплив на права, законні інтереси, життя та здоров'я людини, захист навколишнього природного середовища та забезпечення безпеки держави з метою виконання міжнародних зобов'язань України.

Для українських виробників харчової продукції найскладнішими щодо виконання є санітарні та фітосанітарні заходи (SPS). Йдеться про те, що Україна повинна забезпечити відповідність європейським вимогам власних санітарних та фітосанітарних заходів (СФЗ) у сфері сільського господарства та заходів щодо безпеки харчових продуктів. При дотриманні зазначених умов сертифікована акредитованими українськими органами сертифікації агрохарчова продукція вважатиметься такою, що відповідає вимогам ЄС і не потребуватиме додаткових перевірок. Це пояснюється тим, що необроблена продукція тваринного походження стоїть на найвищому щаблі ризику. Тому імпортер (країни ЄС) має попередньо схвалити харчові підприємства країни-експортера, що планують ввозити до країни-імпортера продукти тваринного походження, без проведення попередніх інспекцій. За таких умов посилюється відповідальність виробника за безпечність та якість продукції на усіх етапах виробничого процесу. Підготовчі роботи в Україні, загалом, розпочалися ще у 2008 р., вже з 2012 – три птахофабрики, і на початок 2016 р. вже 111 українських компаній (із 250 експортерів), вийшли на європейські та інші зарубіжні ринки із продукцією тваринного походження [3, с.217-218].

Існує необхідність у наближенні національного законодавства в частині гігієни виробництва та обігу, внутрішньої простежуваності та ідентифікації тварин, відповідності виробництва та обігу кормів й побічних продуктів тваринного походження, мікробіологічних вимог, організації та планування системи контролю в Україні на ризик-орієнтованому принципі [40], що вимагає внесення відповідних змін у рамковий Закон України з харчової безпеки. Відповідна робота у цьому напрямі проводилася за період 2014-2022 рр., результати моніторингу виконання УА розглянемо нижче.

За станом на 01.10.2022 р., загальний прогрес виконання зобов'язань, передбачених Угодою про Асоціацію між Україною та ЄС, становить 55 %, це оцінювання включає як повністю виконані зобов'язання, так і досягнуті проміжні результати. Загальний прогрес у виконанні завдань із присвоєними статусами «Раннє», «Просунуте» та «Досконале» (з наближення законодавства та імплементації). При цьому проміжні статуси «Раннє» виконання та «Просунуте» враховуються із ваговими коефіцієнтами 0,3 та 0,7, відповідно, а саме: «досконале» виконання, тобто, коли повністю виконані передбачені зобов'язаннями завдання, становить 30,4 %; на «просунуте» припадає 26,2 %, яке означає, що законодавча робота проведена, але не прийняті усі необхідні підзаконні акти, або ж не завершені певні дії з практичної імплементації; «раннє» стадія виконання становить 21 %, тобто, коли нормативно-правові акти або заходи з їх імплементації перебувають на стадії розробки; виконання зобов'язань навіть не розпочалося – 20,8 %; виконання 1,6 % зобов'язань має критичну невідповідність з відповідними нормами права ЄС.

Період другої половини 2021-2022 рр. не відзначився суттєвим прогресом у виконанні УА, оскільки за півтора року показник загального прогресу у виконанні Угоди зріс лише на 6 %. Досконале виконання, тобто, зобов'язання були виконані повністю, зросло на 4,8 %. Найбільший прогрес (понад 10 % зростання за аналізований період) спостерігався у таких секторах, як Статистика (44,4 %), Фінансове співробітництво та боротьба із шахрайством (25 %), Політика з питань аудіовізуальної галузі (20 %), Санітарні та фітосанітарні заходи (13,4 %), Енергетика (13,1 %), Соціальна політика (12,6 %), Митні питання та сприяння торгівлі (11,9 %).

В окремих секторах прогрес України, а також співпраця з ЄС є значно глибшими за той рівень, що передбачала УА. Водночас прогрес за окремими напрямками, які належать до формування єдиного нормативного простору, становить: технічні бар'єри у торгівлі (ТБТ) – загальний прогрес 85 % (у т. ч. просунутий – 50 %); санітарні та фітосанітарні заходи (СФЗ) – 61,7 % (40,9 %); захист прав споживачів – 60,6 % (35,7 %); заснування підприємницької діяльності, торгівля послугами та електронна торгівля – 35,3 % (18,4 %); сільське господарство та розвиток сільських територій – 52,4 % (9,5%) [19, с.8-13]. Отже, щоб закінчити виконання незавершених завдань УА повністю,

необхідно активізувати діяльність у цьому аспекті у 2023-2024 рр., а це є досяжним, враховуючи результати останніх років.

Угодою про Асоціацію Україна - ЄС було передбачено формування національної системи безпеки харчових продуктів і кормів для тварин, яка буде еквівалентною європейській системі харчової безпеки. За умови, що буде досягнута вказана еквівалентність, українські виробники зможуть експортувати свою продукцію АПК на європейський ринок без додаткових випробувань. Система безпеки харчових продуктів і кормів, яка тривалий час функціонує в країнах ЄС, визнана однією з найкращих в світі, а європейський споживач, відповідно, є найбільш захищеним від неякісної та небезпечної продукції. Основною умовою для досягнення такої ситуації є безумовне дотримання вимог гармонізованих стандартів безпеки та якості продукції, а при їх відсутності – національних нормативних документів або ж міжнародних чи європейських.

Загальні принципи та підходи щодо забезпечення захисту життя або здоров'я людини, тварин чи рослин, захисту навколишнього середовища, знайшли широке впровадження в країнах-членах ЄС. У цьому плані ключова точка відліку – сутність і структура санітарних або фітосанітарних заходів, які передбачені Угодою СФС, та їх практична реалізація, а саме: усі відповідні закони, постанови, нормативні акти, вимоги та процедури, включаючи, між іншим, критерії кінцевого продукту; виробничі процеси та способи виробництва; процедури тестування, інспекції, сертифікації та ухвалення; карантинні режими, а також відповідні вимоги щодо перевезення тварин чи рослин або щодо матеріалів, необхідних для їх виживання під час перевезення; положення щодо відповідних статистичних методів, процедур відбору та методів оцінки ризику; вимоги щодо пакування та етикетування, які безпосередньо стосуються безпеки харчової продукції [3, с. 109-110].

У зв'язку із цим розглянемо таке поняття як гігієна харчового ланцюга, яке у найбільш загальному вигляді поширюється на весь продовольчий ланцюг, включаючи первинне виробництво. Ці положення і стали основою при формуванні сучасної правової бази забезпечення ефективного контролю при виробництві харчових продуктів та кормів для тварин, створення уніфікованої та прозорої системи безпеки харчової продукції (БХП) в усьому продовольчому ланцюжку. Глобальний та інтегрований підхід до системи БХП базується на чіткому розмежуванні обов'язків і відпові-

дальності між учасниками продовольчого ланцюга за принципом «з лану до столу» і включає наступні ключові положення:

- безпеку харчових продуктів, в основі якої положення про визнання тварин істотами, які мають відчуття, і тому виробники зобов'язані дбати про їх умови у трьох сферах: вирощування, перевезення та забій тварин. Це комплексне поняття охоплює усі складові здоров'я тварин та їхнє харчування, захист тварин, піклування про їх добробут і постійний ветеринарний контроль, захист і охорона здоров'я рослин, дотримання санітарних норм при обробленні та приготуванні харчових продуктів;

- обов'язковий державний контроль за усіма ланками продовольчого ланцюга з вирощування, виробництва та споживання харчових продуктів, безпеку їх видів;

- відповідальність за дотримання принципів харчової безпеки диференціюється за рівнями управління: Європейська Комісія (формування законодавчої бази та організація обов'язкового офіційного контролю); національні органи влади (організація дотримання вимог технічних регламентів і стандартів операторами ринку харчових продуктів та кормів для тварин); оператори харчового та кормового ринку (дотримання вимог виробниками, постачальниками і дистриб'юторами у межах своєї відповідальності, мінімізація ризиків);

- дотримання принципу забезпечення здоров'я, безпеки, захисту економічних і юридичних інтересів споживачів, їх права на об'єктивну та вчасну інформацію;

- включення споживачів, як кінцевої ланки продовольчого ланцюга, до системи громадських обговорень проблем харчової безпеки, навчання новим правилам і вимогам (персональна відповідальність за належне зберігання, використання й приготування продуктів харчування), врахування їх побажань і зауважень при удосконаленні системи контролю, дотримання принципу прозорості європейської політики в частині безпеки харчових продуктів на усіх рівнях з метою підвищення довіри населення до їх виробників;

- впровадження Європейською Комісією ефективних систем контролю та оцінювання результативності роботи національних органів влади, їх здатності впроваджувати ефективні системи біологічної безпеки як на рівні країни, так і безпосередньо виробників харчових продуктів, що підтверджується результатами обстеження (аудиторські перевірки та інспекції), окремих з них з метою встановлення відповідності роботи підприємств вимогам технічних регламентів [3, с. 116] та ін.

Регламент (ЄС) № 852/2004 Європейського Парламенту і Ради від 29.04.2004 встановлює загальні правила для підприємств харчового сектору щодо гігієни харчових продуктів. Зокрема, у ст. 1 окреслена сфера його застосування і встановлено, що цей Регламент визначає загальні правила щодо заходів, які вживаються підприємствами продовольчого сектору у сфері гігієни продуктів харчування, з певним дотриманням наступних правил: відповідальність за безпечність продовольчої продукції покладається на виробника; безпека повинна забезпечуватись протягом всього ланцюга виробництва продуктів харчування, починаючи з етапу первинного виробництва та ін. Зазначений Регламент застосовується до всіх етапів виробництва, переробки і розподілу продовольства, а також до його експорту [41, ст. 1].

У нормативних актах законодавства ЄС набули розвитку, поглибленої деталізації та практичного спрямування ключові принципи та базові терміни. Зокрема, послідовний та глибокий взаємозв'язок і реалізацію в практичній діяльності отримали наступні взаємозв'язані терміни: ризик, простежуваність, запобігання, прозорість, харчові продукти і корми для тварин, міжнародні стандарти.

Розкриємо сутність ключових з них детальніше та врахуємо їх практичне спрямування.

Так, згідно з Регламентом Європейського Парламенту і Ради (ЄС) № 178/2002 від 28.01.2002, термін «ризик» означає потенційну ймовірність негативного впливу на здоров'я та тяжкість такого впливу з причини існування певного небезпечного фактора і включає такі складові: аналіз ризику (оцінювання та управління ризиком, повідомлення про ризик), оцінювання ризику (ідентифікація та визначення характеристик небезпечного фактора, оцінювання впливу та визначення характеристик ризику), управління ризиком (процес вибору альтернативних рішень) та повідомлення про ризик (інтерактивний обмін інформацією та висновками).

Водночас термін «простежуваність» означає можливість відстежити всі стадії виробництва, переробки і розповсюдження харчових продуктів, кормів, продуктивних тварин чи речовин, які призначені для включення або очікується, що вони будуть включені в харчові продукти чи корми. Сутність поняття «простежуваність» та вимоги щодо її забезпечення у реальних умовах практики розкрито у відповідній статті Регламенту Європейського Парламенту і Ради (ЄС) № 178/2002 від 28.01.2002 [42, ст. 18].

З прийняттям вказаного Регламенту пов'язане створення у 2002 р. Європейського органу з безпечності харчових продуктів (European Food Safety Authority – EFSA) і покладання на нього обов'язків вирішувати усі питання Наукових комітетів з питань харчових продуктів, відгодівлі тварин, ветеринарії, пестицидів, рослин та керівного комітету. На Постійний комітет з питань харчового ланцюга та здоров'я тварин (Standing Committee on the Food Chain and Animal Health) було покладено завдання вирішувати проблеми з питань харчових продуктів, кормів для тварин та ветеринарії.

В умовах посилення техногенного навантаження на навколишнє середовище, збільшення викидів отруйних речовин і навіть свідомого забруднення, почастишали випадки виникнення локальних епідемій та хвороб тварин і рослин, а також їх перенесення на інші території. Особливо потужний удар було здійснено по населенню, яке проживає в зоні впливу Каховської ГЕС, та навколишньому природному середовищу, пов'язаний із руйнацією греблі та скидом величезної маси прісної води в Чорне море. Це надзвичайно розширило спектр джерел небезпек для місцевих жителів, докільля, продовольчої сировини і харчових продуктів, а тому вимагає проведення оцінювання масштабів ризику та глибини їх впливу на людей, тварин, рослин і природне середовище. Узагальнення результатів наукових досліджень з цієї проблематики дозволяє виокремити найбільш потенційні небезпеки, які при збігові низки обставин можуть створювати високу ймовірність настання ризику для здоров'я споживачів, тварин і рослин, а також для безпечності довкілля, зокрема: свідоме створення агресором-рф екоциду в районі Каховської ГЕС; поширення інфекційних хвороб серед свійської худоби та птиці; виникнення надзвичайних ситуацій, спричинених аварією, стихійним лихом, катастрофою, епізоотією, епіфітотією та іншими чинниками; різке погіршення на окремих територіях санітарно-ветеринарних та епізоотичних умов життя тварин, птиці та аквакультури; перенесення хвороб та міграція шкідників сільськогосподарських рослин з регіонів їх розміщення в зони, де вони визнаються пришельцями, та їх адаптація до місцевих умов й розширення ареалу розселення; недотримання вимог технологічних регламентів щодо посіву, обробітку посівів зернових, технічних і просапних культур, вирощування, збирання та зберігання сільськогосподарської сировини; поява нових видів забруднення природного середовища, а також їх загрозливий вплив на безпечність і якість вирощуваної сільсько-

господарської продукції; порушення технологій перероблення сировини, зберігання готової продукції, її реалізації та споживання із порушенням нормативних строків.

За таких умов загострилася необхідність значно підвищити рівень захисту прав споживачів на різних рівнях агропродовольчого ланцюга та посилити їхню впевненість у безпечному забезпеченні продовольством, включаючи сумлінну торгівлю харчовими продуктами, з урахуванням, у відповідних випадках, захисту здоров'я благополуччя тварин, захисту здоров'я рослин та охорони довкілля. До цього спонукали кризові ситуації в харчовій промисловості, які були пов'язані із гострими спалахами хвороб у сільськогосподарських тварин і птиці (ящур, трансмісивна губкоподібна енцефалопатія великої рогатої худоби, пташина чума, статеві гормони у свинині, антибіотики в меді, діоксин у кормах, яйцях і м'ясі птиці тощо) [7, с. 40-41]. Усе це спонукало до обґрунтування та розроблення нових підходів щодо управління ризиками у сфері безпечності харчової продукції. Очевидно, що можливість, відповідно, виконувати завдання з моніторингу будь-яких ризиків, пов'язаних із захистом здоров'я та безпечністю харчових продуктів, вимагає отримання повідомлень, що передаються через систему швидкого сповіщення.

Система швидкого реагування на повідомлення про прямий чи непрямий ризик для здоров'я людини, спричинений харчовими продуктами або кормами для тварин, створюється Регламентом 178/2002 [42] у вигляді мережі (ст. 50), яка включає в себе держави-члени ЄС, Європейську Комісію та Орган з безпеки (EFSA). Держави-члени, Комісія та Орган з безпеки самостійно призначили контактний центр, який є членом цієї мережі. Європейська Комісія несе відповідальність за управління цією мережею.

До виключних сфер безпосередньої діяльності Органу з безпеки (EFSA) належать безпечність харчових продуктів і харчування населення, здоров'я громадян країн-членів ЄС, здоров'я та захист тварин, здоров'я та захист рослин. Враховується також можливий вплив кормового та харчового ланцюга на зміни в біорізноманітті навколишнього природного середовища. Орган з безпеки також оцінює можливість виникнення ризиків від чинників, які мають безпосередній або опосередкований вплив на безпеку харчових продуктів і кормів для тварин, зокрема: від впровадження нових сільськогосподарських культур, пестицидів, кормових добавок, від появи немісцевих шкідників рослин та виникнення інфекційних

хвороб тварин [3, с. 149]. Орган з безпеки є одержувачем будь-яких повідомлень, відправлених через систему швидкого реагування, аналізує їх зміст з метою надання Комісії і державам-членам будь-якої інформації, що є необхідною для аналізу ризику. Особливі складнощі виникають у тих випадках, коли проблема набуває ознак кризи або ж є підстави для висновку про те, що у випадку неприйняття відповідних заходів загроза переросте безпосередньо у кризу, тобто, масове поширення захворювань від вживання небезпечних або ж неякісних харчових продуктів.

Для цих випадків Регламентом 178/2002 [42] передбачено розроблення загального плану керування кризою у сфері безпеки харчових продуктів і кормів для тварин, створення кризового центру та визначено завдання, які Центр повинен виконувати, щоб унеможливити настання кризової ситуації. Зазначимо, що загальний план (ст. 55) має визначити типи ситуацій, які становлять прямий або непрямий ризик для здоров'я людини, що спричинений харчовими продуктами і кормами для тварин, та який неспроможний відвернути, усунути чи зменшити до прийняттого рівня, встановленого існуючими положеннями. Загальний план також визначає практичні процедури, необхідні для керування кризою, включаючи принципи прозорості, які потрібно застосувати для керування стратегією та обміну інформацією. Зазначимо, що системи швидкого попередження – це домовленості щодо надання повідомлень, які дозволяють національним органам влади сповіщати один одного про небезпечну продукцію для того, щоб вони могли вжити оперативних заходів на рівні країни. За необхідності Європейська Комісія може розробляти заходи для загальноєвропейського рівня з метою виведення небезпечної продукції з ринку. Основними процедурами попередження є RAPEX (Rapid Alert System for non-food products posing a serious risk) – Система швидкого сповіщення про непродовольчі товари, що створюють серйозний ризик (непродовольча продукція) та RASFF (the European Rapid Alert System for Food and Feed) – Європейська система швидкого оповіщення про забруднення харчових продуктів і кормів (харчові продукти і корми для тварин).

Зазначимо, що Система швидкого попередження (RASFF) створена у формі мережі для оперативного обміну інформацією про можливі ризики у рамках харчового ринку ЄС. До цієї мережі входять 27 держав-членів Співтовариства, Ісландія, Ліхтенштейн і Норвегія, Європейська Комісія, Орган з безпеки (EFSA)

[43]. Загальний принцип роботи RASFF полягає у наступному: при появі інформації про ризик для здоров'я людини, що виникає зі споживанням продуктів харчування або кормів для тварин, негайно повідомляють Європейську Комісію (ЄК) через систему швидкого попередження. Комісія, своєю чергою, повинна невідкладно передати цю інформацію іншим членам мережі. Встановлено також правило зворотного зв'язку, коли держава, яка прийняла інформацію, зобов'язана повідомити Комісії про всі вжиті заходи. Своєю чергою, ЄК повинна негайно передати зазначену інформацію іншим учасникам RASFF.

Доречно привернути увагу безпосередньо до організацій, що включені до системи харчового та кормового бізнесу. Йдеться про практичне застосування вимог наступних нормативних документів – міжнародних стандартів щодо безпеки харчових продуктів і кормів для тварин: ISO 22000:2018 - системи управління безпечністю харчових продуктів. Вимоги до будь-яких організацій у продуктовому ланцюгу: ISO/TS 22003:2013 - системи керування безпечністю харчових продуктів. Вимоги до органів, які здійснюють аудит та сертифікацію систем керування безпечністю харчових продуктів; ДСТУ ISO 22005:2009 - простежуваність у кормових та харчових ланцюгах. Загальні принципи та основні вимоги щодо розроблення та запровадження системи.

Перелічені стандарти засновані на вимогах споживачів і ринку загалом та призначені для всіх типів організацій харчового та кормового ланцюга: виробників харчової сировини і кормів для тварин, миючих засобів, різних добавок та інгредієнтів, супутніх і пакувальних матеріалів, готових харчових продуктів, підприємств з випуску технологічного устаткування, транспортування та зберігання кінцевої продукції і роздрібною торгівлі, а також її споживачів. Їх ключове призначення полягає в тому, щоб забезпечити всебічне та в усіх ланках технологічного процесу дотримання вимог виробництва. Для досягнення достатнього ступеню відповідальності фахівцями проводиться глибокий і ретельний аналіз основних, суміжних та допоміжних процесів з метою виявлення усіх можливих точок потенційних небезпек для харчової продукції і кормів, їх систематизації та оцінювання рівня загроз. З метою попередження виникнення, усунення або зниження ступеня гостроти таких загроз обґрунтовуються методичні підходи до моделювання їх впливу при різних виробничих режимах, розробляються рекомендації та низка заходів й практичних інструментів. Їх запровадження

і дотримання знижує ризик настання потенційних загроз до прийняттого рівня небезпеки. Викладене вище дозволяє зрозуміти функціонування системи оповіщення та швидкого попередження про небезпечну продукцію для людини і тварини й «технологію» її функціонування, яка в країнах-членах ЄС вже працює практично 20 років і досягла певного рівня досконалості. Система швидкого попередження (RASFF) існує для оперативного обміну інформацією про можливі ризики для здоров'я людини, що виникають у зв'язку зі споживанням продуктів харчування або використанням кормів для тварин.

Відомо, що Україна в червні 2022 р. набула статусу кандидата на вступ до ЄС, а нині проводить необхідну підготовчу роботу для того, щоб вже цього року прийняти рішення про початок переговорів та створити умови щодо можливості стати нашої країні повноправним членом ЄС. Отже, це підвищує шанси країни в перспективі щодо включення до європейської мережі, однак за умови активної діяльності щодо формування дієвої системи забезпечення якості та безпечності агропродовольства на всіх рівнях державного управління та безпосередньо на підприємствах агробізнесу у напрямі її відповідності до вимог та стандартів Європейської Співдружності.

Висновки. Аналіз процесів формування єдиного нормативного простору вітчизняного аграрного сектору внутрішнім ринком Співтовариства дозволив встановити суттєве просування в напрямі гармонізації національної законодавчо-нормативної бази з європейською, а саме: технічного регулювання, санітарних та фітосанітарних заходів, системи харчової безпеки. Так, технічне регулювання просунулося за такими напрямками: а) стандартизація – фонд стандартів включає 25,7 тис. нормативних документів, із яких понад 72 % - гармонізовані з міжнародними та європейськими, а за 2021-2025 рр. щорічно заплановано приймати по дві тисячі стандартів; б) метрологія – затверджені 83 національні еталони та до 313 збільшилася кількість смс-рядків у базі даних МБМВ; в) сертифікація проводиться вітчизняними органами сертифікації на відповідність систем безпечності, якості, екологічного управління з гармонізованими національними стандартами, а також міжнародними - при реалізації продукції АПК за кордон, включаючи органічну; г) оцінювання відповідності проводиться лише акредитованими вітчизняними органами (підприємство, установа, організація чи їх структурний підрозділ), які здійснюють

діяльність з оцінки відповідності, включаючи калібрування, випробування, сертифікацію та інспектування; д) акредитація органів з оцінювання відповідності, за станом на початок червня 2023 р., характеризується такими цифрами: акредитовано 1110 органів з оцінювання відповідності (56,7 %), а мають ще прострочені атестати – 848 органів, які спеціалізуються на виконанні певних видів робіт (випробування, калібрування, сертифікація, контроль); е) державний ринковий нагляд проводиться спеціально створеною Державною службою з питань безпечності харчових продуктів та захисту споживачів, яка розпочала роботу з квітня 2016 р; є) спеціальні режими контролю виготовленої продукції спрямовані на впровадження виробниками органічної сировини та сільськогосподарської продукції для виготовлення спеціального харчування сертифікованих систем менеджменту безпечності і якості; ж) впровадження просунутих систем менеджменту для виходу з вітчизняною продукцією АПК на зарубіжні ринки: системи HACCP, стандарти ISO 22000:2018, IFS Food (версія 7) і FSSC 22000 (перехід до версії 6), а також GlobalG.A.P. і FAMI-QS. Санітарні та фітосанітарні заходи (СФЗ) – практично повністю забезпечена відповідність вітчизняних санітарних і фітосанітарних заходів у сільському господарстві європейським вимогам. Національна система безпечності харчових продуктів і кормів для тварин еквівалентна системі харчової безпеки, яка вже понад 20 років функціонує в країнах ЄС (або безпеки харчових продуктів і кормів для тварин).

Щодо виконання завдань із присвоєними статусами «Раннє», «Просунуте» та «Досконале» (з наближення законодавства та імплементації), згідно з Угодою про Асоціацію між Україною та Європейським Союзом (УА), наприкінці 2022 р. становило 55 %, у т. ч., за останні півтора року просунулося лише на 6 %. Просування за окремими напрямками зближення та забезпечення еквівалентності національної законодавчо-нормативної бази з європейською правовою системою становило, відповідно: Технічні бар'єри у торгівлі (ТБТ) – загальний прогрес 85 % (у т. ч. просунутий – 50 %); санітарні та фітосанітарні заходи (СФЗ) – 61,7 % (40,9 %); захист прав споживачів – 60,6 % (35,7 %); заснування підприємницької діяльності, торгівля послугами та електронна торгівля – 35,3 % (18,4 %); сільське господарство та розвиток сільських територій – 52,4 % (9,5 %). Для повного виконання незавершених завдань УА повністю необхідно буде успішно попрацювати у 2023-2024 рр.

У практичній діяльності у сфері харчової безпеки отримали поглиблений розвиток наступні послідовні та взаємопов'язані терміни і ключові принципи, зокрема: ризик-простежуваність-запобігання-прозорість - харчові продукти і корми для тварин - міжнародні стандарти. Водночас з метою досягнення високого рівня захисту здоров'я людини і тварин законодавство про харчові продукти і корми базується на аналізі ризиків, а їх оцінка повинна ґрунтуватися на наукових даних і здійснюватися об'єктивно. Можливість відслідковувати рух харчових продуктів (кормів, продуктивних тварин, інших речовин, які включаються в продукти чи корми) на будь-яких стадіях виробництва, перероблення та розповсюдження забезпечується за рахунок їх простежуваності. На основі принципу попередження, коли зберігається наукова невизначеність шкідливого впливу на здоров'я, можуть бути ухвалені тимчасові заходи керування ризиком. Принципи прозорості включають консультування та інформування громадськості у випадках підготовки, оцінки і перегляду законодавства про харчові продукти та корми для тварин. Співтовариство і держави-члени сприяють розробці міжнародних технічних стандартів щодо харчових продуктів і кормів для тварин, а також розробці санітарних та фітосанітарних стандартів з тим, щоб не знизити високий рівень захисту, обраний ЄС.

На нинішньому етапі економічного розвитку почастішали випадки виникнення локальних епідемій та хвороб тварин і рослин, а також їх перенесення на інші переважно суміжні території. Особливо тяжкий удар по довкіллю наніс агресор - російська федерація унаслідок підриву Каховської ГЕС. Створений РФ штучний екоцид буде мати тривалий негативний вплив на всі складові природного середовища, яке перебуває у зоні його безпосереднього і прихованого функціонування: флору і фауну, земельні і водні ресурси, повітряний басейн тощо. Не виключене, у разі невчасного реагування спеціалізованих органів на посилення загрози та пряму небезпеку, масове поширення інфекційних хвороб, зараження ґрунтів і водних джерел буде вимагати формування дієвої системи попередження небезпечних ситуацій та подолання їх загрозливих наслідків. Вважаємо, що розпочата діяльність щодо гармонізації вітчизняного нормативно-правового регулювання забезпечення якості та безпечності продукції у агропродовольчих ланцюгах, згідно з практикою Європейського Союзу, яка продовжується на сьогодні та повинна бути завершеною у короткостроковій перспективі, буде мати позитивний вплив на успішне повоєнне відновлення аграрного сектора та країни в цілому.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Угода про Асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони. *Офіційний вісник України*. 2014. № 75.
2. Кінах М. Торговельні преференції ЄС для України: час нових можливостей для експорту в умовах війни. URL: <https://yur-gazeta.com/golovna/torgovelni-preferenciyi-es-dlya-ukrayini-chas-novih-mozhливостей-dlya-eksportu-v-umovah-viyni.html>.
3. Крисанов Д. Ф. Інтеграція агрохарчового сектора України в єдиний нормативний простір Європейського Союзу: монографія. Київ, 2016. 368 с. URL: <http://ief.org.ua/docs/mg/275.pdf>
4. Сіднева Ж. К. Сучасні концепції управління безпечністю харчових продуктів. 6 с. URL: <https://dspace.nuft.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/26022/1/11.pdf>.
5. Слива Ю. В. Наукові основи концепції управління безпечністю харчових продуктів згідно з вимогами міжнародних стандартів. *Товарознавчий вісник*. 2021. № 1(14). С. 95-105. <https://doi.org/10.36910/6775-2310-5283-2021-14-10>.
6. Віткін Л. М. Сучасна система технічного регулювання України: теорія та практика: монографія / Л. М. Віткін, Г. І. Хімичева, А. С. Зенкін; МОНМС України, Ун-т економіки та права «КРОК», Київ. нац. ун-т технологій та дизайну. К., 2011. 491 с.
7. Грищенко Ф. Європейська система безпечності харчових продуктів. Історія створення. *Стандартизація, сертифікація, якість*. 2013. № 1. С. 41–42.
8. Прядко А. Генезис становлення системи безпеки харчових продуктів у Європейському Союзі. *Підприємництво, господарство і право*. 2016. № 5. С. 112-118. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Rgir_2016_5_23.
9. Буряк Р. І. Менеджмент якості: забезпечення сталого розвитку аграрних підприємств: Монографія / Р. І. Буряк. – К.: ТОВ «Аграр Медіа Груп», 2013. 534 с.
10. Міжнародний стандарт/технічні умови ISO/TS 22002-1:2009 «Програми обов'язкових попередніх заходів із забезпечення безпечності харчових продуктів. Частина 1. Виробництво харчових продуктів» (Prerequisite programmes on food safety – Part 1: Food manufacturing).
11. ISO/TS 22002-2:2013, Попередньо необхідні програми безпеки харчових продуктів. Частина 2: Кейтерінг. (Prerequisite programmes on food safety – Part 2: Catering).
12. ISO/TS 22002-3:2011 «Програми обов'язкових попередніх заходів із забезпечення безпечності харчових продуктів. Частина 3. Виробництво сільськогосподарської продукції» (Prerequisite programmes on food safety - Part 3: Farming).
13. ISO/TS 22002-4:2013 «Програми обов'язкових попередніх заходів із забезпечення безпечності харчових продуктів. Частина 4. Виробництво упаковки для харчових продуктів» (Prerequisite programmes on food safety – Part 4: Food packaging manufacturing).
14. ISO/TS 22002-5:2015 «Програми обов'язкових попередніх заходів із забезпечення безпечності харчових продуктів. Частина 5. Транспортування і зберігання» (Prerequisite programmes on food safety – Part 5: Transport and storage).
15. ISO/TS 22002-6:2016, Попередньо необхідні програми безпеки харчових продуктів. Частина 6: Виробництво кормів та харчування для тварин. (Prerequisite programmes on food safety – Part 6: Production of fodder and nutrition for animals).
16. Впровадження на малих та середніх підприємствах заснованих принципах HACCP систем управління безпечності харчових продуктів зберігання, обробки та переробки продуктів тваринного походження – молочних, м'ясних, меду. Методичні рекомендації. Видання друге. Київ: Проєкт USAID Агроінвест, 2015. 108 с.
17. Стратегія розвитку системи технічного регулювання на період до 2020 року. Схвалено Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 19.08.2015 р. № 844-р. *Офіційний вісник України*. 2015. № 69.
18. Всеохоплююча стратегія імплементації Глави IV (Санітарні та фітосанітарні заходи) Розділу IV «Торгівля і питання пов'язані з торгівлею» Угоди про Асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони. Схвалено розпорядженням Кабінету Міністрів України від 24.02.2016 р. № 228-р. *Урядовий кур'єр*. 2016. № 65.
19. Україна та Угода про асоціацію: моніторинг виконання 2014-2022. Київ: ГО «Український центр європейської політики»; Представництво Фонду Конрада Аденауера в Україні, 2023. 156 с. URL: https://ucerp.org.ua/wp-content/uploads/2023/05/final_report_aa_ucerp_2023_ukr.pdf.
20. План заходів щодо розвитку системи технічного регулювання на період до 2025 року. Затверджено розпорядженням Кабінету Міністрів України від 22 вересня 2021 р. № 1145-р. *Офіційний вісник України*. 2021. № 78.
21. Національне агентство з акредитації України. Міжнародна діяльність. URL: <https://naau.org.ua/17-mizhnarodna-diialnist>.
22. Про державний контроль за дотриманням законодавства про харчові продукти, корми, побічні продукти тваринного походження, ветеринарну медицину та благополуччя тварин. Закон України 18.05.2017 № 2042-19. *Офіційний вісник України*. 2017. № 55.
23. Про основні принципи та вимоги до органічного виробництва, обігу та маркування органічної продукції. Закон України № 2496-VIII в редакції від 05.08.2021 р. *Офіційний вісник України*. 2018. № 62.
24. Порядок (детальні правила) органічного виробництва та обігу органічної продукції. Постанова Кабінету Міністрів України від 23.10.2019 № 970. *Офіційний вісник України*. 2019. № 97.
25. Порядок сертифікації органічного виробництва та/або обігу органічної продукції, Затвер-

джено постановою Кабінету Міністрів України від 21.10.2020. № 1032. *Офіційний вісник України*. 2020. № 89.

26. Порядок ведення Державного реєстру операторів, що здійснюють виробництво продукції відповідно до вимог законодавства у сфері органічного виробництва, обігу та маркування органічної продукції, Державного реєстру органів сертифікації у сфері органічного виробництва та обігу органічної продукції, Державного реєстру органічного насіння і садивного матеріалу. Затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 12.02.2020 № 87. *Офіційний вісник України*. 2020. № 17.

27. Про затвердження державного логотипа для органічної продукції: Наказ Міністерства аграрної політики та продовольства України № 67 від 22.02.2019 р. *Офіційний вісник України*. 2019. № 26.

28. Органік Стандарт. URL: <https://organicstandard.ua/ua/services>.

29. Список міжнародно акредитованих органів сертифікації (органічне виробництво та обіг органічної продукції), включених до офіційного Переліку затвердженого Комісією ЄС. URL: https://organicinfo.ua/wp-content/uploads/2020/01/Certificationbodies-Ukraine_EU_Regulation-1235_updated_2021.pdf.

30. Антюшко Д. Сертифікація як складова забезпечення ефективної діяльності органічних виробництв [Електронний ресурс]. Соціально-економічні проблеми і держава. 2022. Вип. 1 (26). С. 12-22. URL: <http://sepd.tntu.edu.ua/images/stories/pdf/2022/22adpdov.pdf>.

31. Стратегічний план роботи Міністерства аграрної політики та продовольства України на 2022-2024 роки. Затверджено наказом Міністерства аграрної політики та продовольства України від 28.06.2022 № 389. URL: minagro.gov.ua.

32. Про основні принципи та вимоги до органічного виробництва, обігу та маркування органічної продукції. Закон України № 2496-VIII в редакції від 30.06.2023 р. URL: https://ips.ligazakon.net/document/view/t182496?ed=2023_06_30.

33. Про основні принципи та вимоги до безпечності та якості харчових продуктів. Закон України в редакції від 22.07.2014 № 1602-VII. *Офіційний вісник України*. 2014. № 75

34. Про державний контроль за дотриманням законодавства про харчові продукти, корми, побічні продукти тваринного походження, здоров'я та благополуччя тварин. Закон України від 18.05.2017. № 2042-VIII. *Офіційний вісник України*. 2017. № 55.

35. Про матеріали і предмети, призначені для контакту з харчовими продуктами. Закон України від 03.11.2022. № 2718-IX. *Офіційний вісник України*. 2022. № 92.

36. Понад 400 українських операторів ринку вже впровадили систему НАССР, - Ольга Трофімцева. URL: <https://minagro.gov.ua/news/ponad-400-ukrainskikh-operatoriv-rinku-vzhe-vprovadili-sistemu-nassr-olga-trofimtseva>.

37. Про безпечність та гігієну кормів. Закон України від 21.12.2017 №2264-УІІІ. *Офіційний вісник України*. 2018. №9.

38. Русан Віталій. Аграрний сектор економіки: підсумки 2022 та прогноз на 2023 рік. 10.03.2023. URL: <https://niss.gov.ua/news/komentari-ekspertiv/ahrarynyy-sektor-ekonomiky-pidsumky-2022-ta-prohnoz-na-2023-rik>.

39. Про припинення заходів державного нагляду (контролю) і державного ринкового нагляду в умовах воєнного стану. Постанова Кабінету Міністрів України від 13.03.2022 № 303. *Офіційний вісник України*. 2022. № 25.

40. Єдина комплексна Стратегія та План дій розвитку сільського господарства та сільських територій в Україні на 2015–2020 роки. Схвалено Національною радою реформ 07.12.2015 р. URL: <http://minagro.gov.ua/node/16025>.

41. Регламент (ЄС) № 852/2004 Європейського Парламенту і Ради від 29.04.2004 про загальні правила для підприємств харчового сектору щодо гігієни харчових продуктів, з урахуванням певних правил. URL: https://www.aau.org.ua/media/publications/1116/files/Manual-852-2004_2020_03_31_18_01_55_136192.pdf.

42. Регламент Європейського Парламенту і Ради (ЄС) № 178/2002 від 28.01.2002 про встановлення загальних принципів і вимог харчового права, створення Європейського органу з безпечності харчових продуктів та встановлення процедур у питаннях, пов'язаних із безпечністю харчових продуктів. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_005-02#Text.

43. Допомога експортеру. Законодавство Європейського Союзу у сфері безпеки харчової продукції. URL: <http://pelta.org/index.php/prakticheskie-rekomendatsii-iso-9001/zakonodatelstvo-evropejskogosojuza-v-oblasti-bezopasnosti-pishchevoj-produktsii>.

REFERENCES

1. Uhoda pro Asotsiatsiiu mizh Ukrainoiu, z odniiei storony, ta Yevropeiskym Soiuzom, Yevropeiskym spivtovarystvom z atomnoi enerhii i yikhnimi derzhavamy-chlenamy, z inshoi storony [Association Agreement between Ukraine, on the one hand, and the European Union, the European Atomic Energy Community and their member states, on the other hand]. Official Gazette of Ukraine. 2014, no. 75.

2. Kinakh, M. Torhovelni preferentsii YeS dlia Ukrainy: chas novykh mozhlyvostei dlia eksportu v umovakh viiny [EU trade preferences for Ukraine: a time of new opportunities for exports in wartime conditions]. Available at: <https://yur-gazeta.com/golovna/torgovelni-prefenciyyi-es-dlya-ukrayini-chas-novih-mozhlyvostey-dlya-eksportu-v-umovah-viyni.html/>

3. Krysanov, D. F. (2016). Intehratsiia ahrokharchovoho sektora Ukrainy v yedynyi normatyvnyi prostir Yevropeiskoho Soiuzu: monohrafiia [Integration of the agro-food sector of Ukraine into the single regulatory space of the European Union: monograph]. National Academy of Sciences of Ukraine, State University of Economics and predicted NAS of Ukraine". Kyiv, 368 p. Available at: <http://ief.org.ua/docs/mg/275.pdf>.

4. Sidneva, Zh. K. Suchasni kontseptsii upravlinnia bezpechnistiu kharchovykh produktiv [Modern concepts of food safety management]. 6 p. Available at: <https://dspace.nuft.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/26022/1/11.pdf>.
5. Sliva, Yu. V. (2021). Naukovi osnovy kontseptsii upravlinnia bezpechnistiu kharchovykh produktiv zghidno z vymohamy mizhnarodnykh standartiv. [Scientific basis of the concept of food safety management in accordance with the requirements of international standards]. Commodity Bulletin, no. 1 (14), p. 95-105. Available at: <https://doi.org/10.36910/6775-2310-5283-2021-14-10>.
6. Vitkin, L. M. (2011). Suchasna systema tekhnichnoho rehuliuвання Ukrainy: teoriia ta praktyka: monohrafiia [Modern system of technical regulation of Ukraine: theory and practice: monograph]. University of Economics and Law, Kyiv. national University of Technology and Design. K., 491 p.
7. Hryshchenko, F. (2013) Yevropeiska systema bezpechnosti kharchovykh produktiv. Istoriia stvorenna. Standartyzatsiia, sertyfikatsiia, yakist [European food safety system. History of creation. Standardization, certification, quality], no. 1, pp. 41–42.
8. Pryadko, A. (2016). Henezys stanovlennia systemy bezpeky kharchovykh produktiv u Yevropeiskomu Soiuzi. [The genesis of the formation of the food safety system in the European Union]. Pidpriemnytstvo, gospodarstvo i pravo. [Entrepreneurship, economy and law], no. 5, pp. 112-118. Available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pgip_2016_5_23.
9. Buryak, R.I. (2013). Menedzhment yakosti: zabezpechennia staloho rozvytku ahrarnykh pidpriemstv: Monohrafiia [Quality management: ensuring sustainable development of agricultural enterprises: Monograph]. K.: "Agrar Media Group" LLC. 534 p.
10. Mizhnarodnyi standart/tekhnichni umovy ISO/TS 22002-1:2009 «Prohramy oboviazkovykh poperednykh zakhodiv iz zabezpechennia bezpechnosti kharchovykh produktiv. Chastyna 1. Vyrobnnytstvo kharchovykh produktiv» [Prerequisite programs on food safety – Part 1: Food manufacturing].
11. ISO/TS 22002-2:2013, Poperedno neobkhdni prohramy bezpeky kharchovykh produktiv. Chastyna 2: Keiterinh. [Prerequisite programs on food safety – Part 2: Catering].
12. ISO/TS 22002-3:2011 Prohramy oboviazkovykh poperednykh zakhodiv iz zabezpechennia bezpechnosti kharchovykh produktiv. Chastyna 3. Vyrobnnytstvo silskohospodarskoi produktsii» [Prerequisite programs on food safety - Part 3: Farming.]
13. ISO/TS 22002-4:2013 «Prohramy oboviazkovykh poperednykh zakhodiv iz zabezpechennia bezpechnosti kharchovykh produktiv. Chastyna 4. Vyrobnnytstvo upakovky dlia kharchovykh produktiv» [Prerequisite programs on food safety – Part 4: Food packaging manufacturing].
14. ISO/TS 22002-5:2015 «Prohramy oboviazkovykh poperednykh zakhodiv iz zabezpechennia bezpechnosti kharchovykh produktiv. Chastyna 5. Transportuvannia i zberihannia» [Prerequisite programmes on food safety – Part 5: Transport and storage].
15. ISO/TS 22002-6:2016, Poperedno neobkhdni prohramy bezpeky kharchovykh produktiv. Chastyna 6: Vyrobnnytstvo kormiv ta kharchuvannia dlia tvaryn. [Prerequisite programmes on food safety – Part 6: Production of fodder and nutrition for animals].
16. Vprovadzhennia na malykh ta serednykh pidpriemstvakh zasnovanykh pryntsyapk NASSR system upravlinnia bezpechnosti kharchovykh produktiv zberihannia, obrobky ta pererobky produktiv tvarynoho pokhodzhennia – molochnykh, miasnykh, medu. [Implementation of food safety management systems for storage, processing and processing of products of animal origin - dairy, meat, honey - based on HACCP principles at small and medium-sized enterprises]. Metodichni rekomendatsii. Vydannia druhe. Kyiv: Proekt USAID Ahroinvest [Implementation of food safety management systems for storage, processing and processing of products of animal origin - dairy, meat, honey - based on HACCP principles at small and medium-sized enterprises]. 2015. 108 p.
17. Stratehiia rozvytku systemy tekhnichnoho rehuliuвання na period do 2020 roku [Strategy for the development of the technical regulation system for the period up to 2020.] Skhvaleno Rozporiadzhenniam Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 19.08.2015 r. №844-r. Ofitsiinyi visnyk Ukrainy [Approved by Decree of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated August 19, 2015, no. 844. Official Gazette of Ukraine]. 2015, no. 69.
18. Vseokhopliiucha stratehiia implementatsii Hlavy IU (Sanitarni ta fitosanitarni zakhody) Rozdil IU «Torhivlia i pytannia poviazani z torhivleiu» Uhody pro Asotsiatsiiu mizh Ukrainoiu, z odniiei storony, ta Yevropeiskym Soiuzom, Yevropeiskym spivtovarystvom z atomnoi enerhii i yikhnyimi derzhavamy-chlenamy, z inshoi storony [Comprehensive strategy for the implementation of the IU Chapter (Sanitary and Phytosanitary Measures) of the IU Section "Trade and Trade-Related Matters" of the Association Agreement between Ukraine, on the one hand, and the European Union, the European Atomic Energy Community and their member states, on the other hand]. Approved by the order of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated February 24, 2016, no. 228.
19. Ukraina ta Uhoda pro asotsiatsiiu: monitorynh vykonannia 2014-2022. Kyiv: HO «Ukrainskyi tsentr yevropeyskoi polityky»; Predstavnytstvo Fondu Konrada Adenauera v Ukraini [Ukraine and the Association Agreement: monitoring of implementation 2014-2022. Kyiv: GO «Ukrainian Center of European Policy»; Representation of the Konrad Adenauer Foundation in Ukraine, 2023. 156 p. Available at: https://ucep.org.ua/wp-content/uploads/2023/05/final_report_aa_ucep_2023_ukr.pdf.
20. Plan zakhodiv shchodo rozvytku systemy tekhnichnoho rehuliuвання na period do 2025 roku [Action plan for the development of the technical regulation system for the period until 2025]. Zatverdzheno rozporiadzhenniam Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 22 veresnia 2021 r. [Approved by the order of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated September 22]. 2021, no. 78.

21. Natsionalne ahentstvo z akredytatsii Ukrainy. Mizhnarodna diialnist [National Accreditation Agency of Ukraine. International activity. Available at: <https://naau.org.ua/17-mizhnarodna-diialnist>].
22. Pro derzhavnyi kontrol za dotrymanniam zakonodavstva pro kharchovi produkty, kormy, pobichni produkty tvarynnoho pokhodzhennia, veterynarnu medytsynu ta blahopoluchchia tvaryn [On state control over compliance with the legislation on food products, feed, by-products of animal origin, veterinary medicine and animal welfare]. Zakon Ukrainy 18.05.2017 No. 2042-19. Ofitsiinyi visnyk Ukrainy [Official Gazette of Ukraine]. 2017, no. 55.
23. Pro osnovni pryntsyipy ta vymohy do orhanichnoho vyrobnytstva, obihu ta markuvannia orhanichnoi produktsii [On the basic principles and requirements for organic production, circulation and labeling of organic products] Zakon Ukrainy No. 2496-VIII v redaktsii vid 05.08.2021 [Law of Ukraine No. 2496-VIII as amended on August 5, 2021]. Ofitsiinyi visnyk Ukrainy. 2018, no. 62.
24. Poriadok (detalni pravyla) orhanichnoho vyrobnytstva ta obihu orhanichnoi produktsii. Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 23.10.2019 №970 [Procedure (detailed rules) of organic production and circulation of organic products. Resolution No. 970 of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated October 23, 2019]. Ofitsiinyi visnyk Ukrainy [Official Gazette of Ukraine]. 2019, no. 97.
25. Poriadok sertyfikatsii orhanichnoho vyrobnytstva ta/abo obihu orhanichnoi produktsii [The procedure for certification of organic production and/or circulation of organic products]. Zatverdzheno postanovoiu Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 21.10.2020, No. 1032. Ofitsiinyi visnyk Ukrainy. [Approved by the resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated October 21, 2020, no. 1032], no. 89.
26. Poriadok vedennia Derzhavnogo reiestru operatoriv, shcho zdiisniuiut vyrobnytstvo produktsii vidpovidno do vymoh zakonodavstva u sferi orhanichnoho vyrobnytstva, obihu ta markuvannia orhanichnoi produktsii, Derzhavnogo reiestru orhaniv sertyfikatsii u sferi orhanichnoho vyrobnytstva ta obihu orhanichnoi produktsii, Derzhavnogo reiestru orhanichnoho nasinnia i sadyvnoho materialu [The procedure for maintaining the State Register of operators producing products in accordance with the requirements of legislation in the field of organic production, circulation and labeling of organic products, the State Register of certification bodies in the field of organic production and circulation of organic products, the State Register of Organic Seeds and Planting Material]. Zatverdzheno postanovoiu Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 12.02.2020 No.87. Ofitsiinyi visnyk Ukrainy. 2020, no. 17.
27. Pro zatverdzhennia derzhavnogo lohotypa dlia orhanichnoi produktsii: Nakaz Ministerstva aharnoi polityky ta prodovolstva Ukrainy No. 67 vid 22.02.2019 r.[On the approval of the state logo for organic products: Order of the Ministry of Agrarian Policy and Food of Ukraine, no. 67, dated February 22, 2019]. Ofitsiinyi visnyk Ukrainy [Official Gazette of Ukraine], 2019, no. 26.
28. Orhanik Standart [Organic Standard]. Available at: <https://organicstandard.ua/ua/services>.
29. Spysok mizhnarodno akredytovanykh orhaniv sertyfikatsii (orhanichne vyrobnytstvo ta obih orhanichnoi produktsii), vkluchenykh do ofitsiinoho Pereliku zatverdzhеноho Komisiieiu YeC.[List of internationally accredited certification bodies (organic production and circulation of organic products), included in the official list approved by the EC Commission.]. Available at: https://organicinfo.ua/wp-content/uploads/2020/01/Certificationbodies-Ukraine_EU-Regulation-1235_updated_2021.pdf.
30. Antiushko D. (2022). Sertyfikatsiia yak skladova zabezpechennia efektyvnoi diialnosti orhanichnykh vyrobnytstv.[Certification as a component of ensuring the effective operation of organic production]. Sotsialno-ekonomichni problemy i derzhava [Socio-economic problems and the state]. Vyp. 1 (26), pp. 12-22. Available at: <http://sepd.tntu.edu.ua/images/stories/pdf/2022/22adpdov.pdf>.
31. Stratehichnyi plan roboty Ministerstva aharnoi polityky ta prodovolstva Ukrainy na 2022-2024 roky [Strategic work plan of the Ministry of Agrarian Policy and Food of Ukraine for 2022-2024]. Zatverdzhено nakazom Ministerstva aharnoi polityky ta prodovolstva Ukrainy vid 28.06.2022 No 389. [Approved by order of the Ministry of Agrarian Policy and Food of Ukraine dated 28.06.2022 No. 389]. Available at: minagro.gov.ua.
32. Pro osnovni pryntsyipy ta vymohy do orhanichnoho vyrobnytstva, obihu ta markuvannia orhanichnoi produktsii. Zakon Ukrainy № 2496-VIII v redaktsii vid 30.06.2023 r. [On the basic principles and requirements for organic production, circulation and labeling of organic products. Law of Ukraine No. 2496-VIII as amended on June 30, 2023.]. Available at: https://ips.ligazakon.net/document/view/t182496?ed=2023_06_30.
33. Pro osnovni pryntsyipy ta vymohy do bezpechnosti ta yakosti kharchovykh produktiv. Zakon Ukrainy v redaktsii vid 22.07.2014 №1602-UII. Ofitsiinyi visnyk Ukrainy. [On the basic principles and requirements for the safety and quality of food products. Law of Ukraine as amended from 07.22.2014 No. 1602-UII. Official Gazette of Ukraine.]. 2014, no. 75.
34. Pro derzhavnyi kontrol za dotrymanniam zakonodavstva pro kharchovi produkty, kormy, pobichni produkty tvarynnoho pokhodzhennia, zdorovia ta blahopoluchchia tvaryn. Zakon Ukrainy vid 18.05.2017 No. 2042-VIII. [On state control over compliance with the legislation on food products, feed, by-products of animal origin, animal health and welfare. Law of Ukraine dated May 18, 2017 No. 2042-VIII.] Ofitsiinyi visnyk Ukrainy [Official Gazette of Ukraine.], 2017, no. 55.
35. Pro materialy i predmety, pryznacheni dlia kontaktu z kharchovymy produktamy. Zakon Ukrainy vid 03.11.2022 № 2718-IKh. Ofitsiinyi visnyk Ukrainy [About materials and objects intended for contact with food products. Law of Ukraine dated November 3, 2022 No. 2718-IX. Official Gazette of Ukraine.], 2022, no. 92.
36. Trofimtseva, O. Ponad 400 ukrainskykh operatoriv rynku vzhe vprovadyly systemu NASSR [Over

400 Ukrainian market operators have already implemented the HACCP system]. Available at: <https://minagro.gov.ua/news/ponad-400-ukrainskikh-operatoriv-rinku-vzhe-vprovadili-sistemu-nassr-olga-trofimtseva>.

37. Pro bezpechnist ta hihiienu kormiv. Zakon Ukrainy vid 21.12.2017 No. 2264-UIII [About the safety and hygiene of fodder. Law of Ukraine dated December 21, 2017 No. 2264-UIII]. Ofitsiyni visnyk Ukrainy [Official Gazette of Ukraine]. 2018, no. 9.

38. Rusan, V. (2023). Ahrarnyi sektor ekonomiky: pidsumky 2022 ta prohnoz na 2023 rik. [The agricultural sector of the economy: the results of 2022 and the forecast for 2023]. Available at: <https://niss.gov.ua/news/komentari-ekspertiv/ahraryi-sektor-ekonomiky-pidsumky-2022-ta-prohnoz-na-2023-rik>.

39. Pro pryynennia zakhodiv derzhavnoho nahliadu (kontroliu) i derzhavnoho rynkovoho nahliadu v umovakh voiennoho stanu. [On the termination of measures of state supervision (control) and state market supervision in conditions of martial law]. Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 13.03.2022 № 303. Ofitsiyni visnyk Ukrainy [Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated March 13, 2022 No. 303. Official Gazette of Ukraine]. 2022, no. 25.

40. Yedyna kompleksna Stratehiia ta Plan dii rozvytku silskoho hospodarstva ta silskykh terytorii v Ukraini na 2015–2020 roky [Unified comprehensive Strategy and Action Plan for the development of agriculture and rural areas in Ukraine for 2015–2020.]. Skhvaleno Natsionalnoiu radoiu reform 07.12.2015. [Approved by the National Reform Council on December 7, 2015]. Available at: <http://minagro.gov.ua/node/16025>.

41. Rehlyment (IeS) № 852/2004 Yevropeiskoho Parlamentu I Rady vid 29.04.2004 pro zahalni pravyla dlia pidpriumstv kharchovoho sektoru shchodo hihiieny kharchovykh produktiv, z urakhuvanniam pevnykh pravyl [Regulation (EC) No. 852/2004 of the European Parliament and the Council of 29.04.2004 on general rules for food sector enterprises regarding food hygiene, subject to certain rules]. Available at: https://www.aau.org.ua/media/publications/1116/files/Manual-852-2004_2020_03_31_18_01_55_136192.pdf.

42. Rehlyment Yevropeiskoho Parlamentu I Rady (IeS) № 178/2002 vid 28.01.2002 pro vstanovlennia zahalnykh pryntsyipiv i vymoh kharchovoho prava, stvorennia Yevropeiskoho orhanu z bezpechnosti kharchovykh produktiv ta vstanovlennia protsedur u pytanniakh, poviazanykh iz bezpechnistiu kharchovykh produktiv. [Regulation of the European Parliament and the Council (EC) No. 178/2002 of 28.01.2002 on establishing general principles and requirements of food law, establishing the European Food Safety Authority and establishing procedures in matters related to food safety]. Available at: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_005-02#Text.

43. Dopomoha eksporteru. Zakonodavstvo Yevropeiskoho Soiuzu u sferi bezpeky kharchovoi produktsii [Assistance to the exporter. Legislation of the European Union in the field of food safety.]. Available at: <http://pelta.org/index.php/prakticheskie-rekomendatsii-iso-9001/zakonodatelstvo-evropejskogosoyuzav-obladi-bezopasnosti-pishchevoj-produktsii>.

Formation of a unified regulatory space of the agricultural sector of Ukraine with the EU internal market: processes and problems

Shust O., Varchenko O., Krysanov D., Dragan O., Tkachenko K.

The article is devoted to summarizing achievements and miscalculations in terms of the formation of a unified regulatory space of the domestic agricultural sector and the European internal market since the second half of the 2010s, as well as assessing the possibilities of achieving their full equivalence. It was established that the unified regulatory space is formed by the following components: technical regulation, sanitary and phytosanitary measures, safety of food products and animal feed.

The contribution of the components of technical regulation to the formation of a domestic regulatory system equivalent to the basic European system of technical regulation is assessed. It is argued that during the research period, the national fund of standards expanded significantly (more than 25,000 standards), and almost $\frac{3}{4}$ of them are harmonized with European and world standards. It is noted that the Program of the Development of the Reference Base has not been fully implemented as a result of Russian aggression, and the certification of safety and quality systems, products, processes and services and personnel is carried out only by accredited conformity assessment bodies (CABs). It has been found that the accreditation of domestic CABs is carried out by the National Accreditation Agency of Ukraine, which in terms of accreditation interacts only with the signatories of international agreements on accreditation (EA MLA, ILAC MRA, IAF MLA). Since April 2016, state market surveillance has been carried out by the State Service of Food Safety and Consumer Protection.

Special control regimes for manufactured products are based on the active implementation of certified safety and quality systems by producers of organic products and agricultural raw materials for the production of children's, dietary and special food products, as well as advanced management systems for the export of agricultural products to foreign markets.

It has been established that Ukraine has ensured compliance with the European requirements of its own sanitary and phytosanitary measures (SPM) in the field of agriculture and measures regarding the safety of food products and animal feed. This is evidenced by the following indicators: a total of 380 enterprises export agricultural products, of which 162 enterprises export food products.

The fulfillment of the obligations stipulated by the Association Agreement between Ukraine and the EU has been systematized, which includes fulfilled obligations and intermediate results and totals 55 %. At the same time, the intermediate statuses of «Early» execution and «Advanced» execution are taken

into account with weighting factors of 0.3 and 0.7, respectively. This assessment includes the following components: «perfect» performance is 30,4 %; «advanced» - 26.2 %; «early» stage – 21 %; fulfillment of obligations has not started – 20,8 %; the fulfillment of 1,6 % of the obligations has a critical inconsistency with the relevant norms of EU law.

It was concluded that the activities related to the harmonization of domestic legal regulation of

ensuring the quality and safety of products in agro-food chains to the practice of the European Union need to be intensified in order to complete it, as it will have a positive effect on the successful post-war recovery of the agricultural sector and the country as a whole.

Key words: agricultural sector of Ukraine, EU internal market, unified regulatory space, sanitary and phytosanitary measures, food safety.

Copyright: Шуст О.А. та ін. © This is an open-access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution License, which permits unrestricted use, distribution, and reproduction in any medium, provided the original author and source are credited.

ORCID iD:

Шуст О.А.

Варченко О.М.

Крисанов Д.Ф.

Драган О.О.

Ткаченко К.В.

<https://orcid.org/0000-0002-5337-4976>

<https://orcid.org/0000-0002-9090-0605>

<https://orcid.org/0000-0002-9065-3325>

<https://orcid.org/0000-0001-6431-8825>

<https://orcid.org/0000-0002-0369-3100>